

Razdoblje Domovinskog rata

Ivan Jelić i Mario Kevo

(Hrvatski institut za povijest, Podružnica Slavonski Brod)

DEMOKRATSKE PROMJENE, UVOĐENJE VIŠESTRANAČJA I IZBORI NA PODRUČJU BRODSKO-POSAVSKE ŽUPANIJE OD 1990. DO 1993.

(1. dio)

UDK 329(497.5 Slavonski Brod)"1990/1993"

Izvorni znanstveni članak

Priljeno: ožujak 2005.

Na temelju objavljenih izvora, novinskih napisa, stranačkih tiskovina te relevantne literature autori se u radu osvrću na prve višestranačke izbore održane u Republici Hrvatskoj (1990.), odnosno na političke promjene i izborne rezultate postignute na području onodobnih općina Slavonski Brod i Nova Gradiška, čijim je kasnijim spajanjem konstituirana Brodsko – posavska županija. Članak govori o političkim promjenama zaključno s izborima za Županijski dom Sabora i lokalnim izborima koji su održani u veljači 1993. Ovaj, prvi, dio rada autori su posvetili uvođenju višestranačja, osnivanju prvih političkih stranaka na slavonskobrodskom i novo-gradiškom području, potom prvim demokratskim izborima te referendumu o samostalnosti, održanom 19. svibnja 1991.

Ključne riječi: Republika Hrvatska, Brodsko-posavska županija, Slavonski Brod, Nova Gradiška, demokratske promjene, višestranačje, političke stranke, parlamentarni i lokalni izbori

Smirivanje tzv. hladnoratovskog razdoblja za posljedicu je imalo društveno – politička kretanja koja su rezultirala nizom značajnih događaja i velikih promjena u zemljama srednje i istočne Europe, a koji su stubokom mijenjali dotadašnje poimanje europskih država. Naime, prema društveno – političkim uređenjima onodobna Europa je po završetku II. svjetskog rata podi-

jeljena na dva bloka država. I dok su države zapadne Europe krenule u smjeru daljnjeg razvijanja demokratskih sustava, poštivanja ljudskih prava i sloboda kao i tržišnog oblika gospodarstva, u istočnom i srednjem dijelu Europe došlo je do prevladavanja komunističko-socijalističkog oblika političkog uređenja koji je, predvođen Savezom Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), predstavljao potpunu suprotnost ranije spomenutom modelu uređenja, odnosno kretanjima u građanskim demokracijama. Takva tzv. „blokovska podjela“ europskih država potakla je i osnivanje dvaju suprotstavljenih vojno-političkih saveza, odnosno osnovani su Sjevernoatlantski ili NATO savez te Varšavski pakt, od kojih je potonji ugašen početkom 90-ih godina 20. stoljeća. Simbolično označeno rušenjem Berlinskog zida, kao jedne od glavnih oznaka spomenute podjele, u zemljama srednje, jugoistočne i istočne Europe krenulo se u promjene.¹ Između ostaloga, već početkom lipnja 1989. vlast u Republici Poljskoj je osvojila „Solidarnost“, tj. Savez nezavisnih sindikata, i njihov čelnik Lech Walesa.² Time je Poljska postala prva država sovjetskoga bloka s nekomunističkom vladom na čelu. Procesi uvođenja višestranačja, okretanje tržišnom gospodarstvu, privatnom vlasništvu i slično, tj. neke od glavnih karakteristika zapadnih građanskih demokracija, a koje su bile u suprotnosti s dotadašnjim modelom u komunističko-socijalističkim državama, uzeli su, uz manje iznimke, maha i u svim ostalim zemljama komunističkog lagersa, poput Mađarske, Čehoslovačke, Bugarske i drugih zemalja, a naposljetku i u samome SSSR-u. Osim političkih promjena provedenih mirnim putem, što je primjerice krajem 1990. rezultiralo formalno – pravnim ujedinjenjem razdvojene Njemačke u zajedničku državu, bitno je dodati da je u nekim zemljama došlo i do većih sukoba, kao npr. do krvavog sloma Ceausescuove diktature u Rumunjskoj.³

Istodobno s ovim kretanjima i na prostorima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), sastavljene od šest federalnih republika i dvije autonomne pokrajine, počele su se događati značajne političke i društvene promjene. To je omogućeno i stoga što je jugoslavenska federacija krajem 80-ih godina 20. stoljeća bila pritisnuta teškom političkom, ali i još jačom ekonomskom krizom koja je izbila odmah iza Titove smrti. Naime, povećanje vanjskog duga i nezaposlenosti, velika inflacija, povećanje deficita u trgovinskoj razmjeni samo su neki problemi koji su se bezuspješno pokušali rješavati stabilizacijskim programima, a rezultirali su velikim padom životnog standarda kao i nedostatkom osnovnih životnih potrepština, poput kave, šećera, benzina itd.⁴ Osim tih problema veliku ulogu je imala i međunacio-

¹ Više o komunizmu, blokovskoj podjeli i razvoju jugoslavenskog modela socijalizma u: Jerzy HOLZER, *Komunizam u Europi: povijest pokreta i sustava vlasti*, Zagreb, 2002.

² „4. lipnja 1989. Solidarnost pobijedila na izborima u Poljskoj“, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 2175, 4. lipnja 2004., str. 87; Opširnije, HOLZER, *n.dj.*, 153 i dalje.

³ Kraća sinteza o padu komunizma po zemljama u: HOLZER, *n.dj.*, 171 – 192.

⁴ Tihomir CIPEK, *The Croats and Yugoslavism*, u: *Yugoslavism, Histories of a Failed Idea 1918 – 1992*. (dalje: *Yugoslavism*), edit. Dejan DJOKIĆ, London, 2003., str. 82; Opširnije

nalna problematika gdje su odnosi Srba i Hrvata imali središnje značenje za svaku raspravu o nacionalnom pitanju Jugoslavije.⁵ Gotovo pola stoljeća zatomljivane strasti sve su se više počele ispoljavati, a najveći sukobi su se zbivali između albanske većine i srpske manjine na Kosovu, gdje je uvedeno i izvanredno stanje. U drugoj polovici 80-ih godina partijskim, a zatim i republičkim čelnikom u SR Srbiji postaje Slobodan Milošević, političar s ambicijama da postane novi Tito i to ne u Srbiji već u cijeloj Jugoslaviji.⁶ Sužavanjem prava, a potom i ukidanjem autonomnih pokrajina, gospodarskim sukobom sa SR Slovenijom, upadom u monetarni sustav SFRJ itd., Milošević zadaje nekoliko teških udaraca jugoslavenskoj federaciji.⁷ Osim pojave Slobodana Miloševića i eskalacije sukoba na Kosovu, unutrašnju jugoslavensku politiku toga vremena obilježili su pritisci za preispitivanjem i revaloriziranjem svega stvorenog, a koji su otvorili gotovo sva vitalna pitanja društvenog razvoja Jugoslavije.⁸ Tako je iskazana i potreba za reformama unutar samog Saveza komunista (SK) te Socijalističkog saveza radnog naroda (SSRN), te je sukladno tome zemlji predstojalo i provođenje ustavnih promjena.⁹ S ovim procesima se najdalje otišlo u SR Sloveniji (SRSI), a demokratizacija društveno – političkog života samo je ubrzala spomenute reformske procese koji su za jednu od glavnih posljedica, između ostaloga, imali provođenje prvih demokratskih i višestranačkih izbora u svim republikama sastavnicama federalne države. Naime, na XI. kongresu Saveza komunista Hrvatske (SKH) održanom 12. i 13. prosinca 1989. delegati su za novog čelnika izabrali Ivicu Račana, potom su se opredijelili za uvođenje višepartijskog sustava u Republici, a istodobno su donijeli i odluku o raspisivanju prijevremenih i demokratskih izbora na svim razinama, odnosno raspisani su saborski (parlamentarni) i općinski (lokalni) izbori. Ove promjene je podržalo i Izvršno vijeće Sabora SR Hrvatske koje je 9. siječnja 1990. pokre-

o ekonomskoj krizi i njezinim korijenima u: Dušan BILANDŽIĆ, *Jugoslavija poslije Tita 1980. – 1985.* (dalje: *Jugoslavija poslije Tita*), Zagreb – Ljubljana, 1986., str. 49 – 69, 101 – 131.

⁵ Ivo BANAC, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: Porijeklo, povijest, politika*, Zagreb – Ljubljana, 1988., str. 23 i dalje.

⁶ Stevan K. PAVLOWITCH, *Serbia, Montenegro and Yugoslavia*, u: *Yugoslavism*, str. 68 – 70.

⁷ Pregled najvažnijih događaja u SFRJ, a osobito od 1980. do 1991. vidi: Sabrina P. RAMET, *Balkan Babel, The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević*, Oxford, 2002., posebno str. 1 – 77.

⁸ BILANDŽIĆ, *Jugoslavija poslije Tita*, str. 15.

⁹ O nekim aspektima jugoslavenske problematike nakon smrti Josipa Broza Tita pa do kraja 80-ih godina 20. stoljeća postoji nekoliko kvalitetnih sinteza, a navodimo samo neke naslove domaćih i stranih autora čiji sadržaj je djelomično ili u cjelini posvećen spomenutoj problematici. Opširnije: Dušan BILANDŽIĆ, *Jugoslavija poslije Tita 1980. – 1985.*, Zagreb – Ljubljana, 1986.; ISTI, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999.; BANAC, *n. dj.*; Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije 1918. – 1991.: hrvatski pregled*, Zagreb, 1998.; Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska povijest*, Zagreb, 2003.; *Yugoslavism, Histories of a Failed Idea 1918 – 1992*, edit. Dejan DJOKIĆ, London, 2003.; RAMET, *n. dj.*

nulo inicijativu za promjenu Ustava SRH, kako bi se stvorile pretpostavke za demokratizaciju društva i promjenu izbornog zakonodavstva, a dva dana kasnije je i Sabor SRH prihvatio Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana, potom je podržao prijedlog Predsjedništva SRH za promjenu republičkog Ustava kao i inicijativu Saveznog izvršnog vijeća (SIV) za promjenu saveznog Ustava, čime bi se ustvari ozakonio višepartijski sustav.¹⁰ Ubrzo potom, 22. siječnja 1990. došlo je i do raskola na XIV. kongresu Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) koji je, napuštanjem slovenskih delegata predvođenih Milanom Kučanom, a potom i hrvatskih delegata predvođenih Ivicom Račanom, izgubio kvorum te je prekinut na neodređeno vrijeme.¹¹ Kongres više nikada nije nastavio s radom.

U pripremama za predstojeće izbore u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj došlo je do utemeljenja prvih političkih stranaka, a kao prva stranka je, u svibnju 1989., osnovan Hrvatski socijalno – liberalni savez (danas HSLS). Ubrzo su uslijedile i utemeljiteljske skupštine drugih političkih stranaka, poput Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), Hrvatske demokratske stranke (HDS) i drugih, a koje su nakon obavljenih potrebnih izmjena i dopuna zakonodavstva, početkom veljače 1990., službeno registrirane u Sekretarijatu za pravosuđe i upravu SR Hrvatske.¹² Službena izborna utrka političkih stranaka mogla je početi, a sve registrirane stranke su, nakon gotovo pola stoljeća jednopartijskog sustava, 22. travnja pristupile prvim višestranačkim i demokratskim izborima održanim u SR Hrvatskoj. Problematika uvođenja višestranačkog političkog sustava, demokratske promjene, osnivanje političkih stranaka predmet su ovoga rada u kojem se pojašnjavaju ovi procesi na području općina Slavonski Brod i Nova Gradiška, a čijim je spajanjem krajem 1992. ustrojena Brodsko – posavska županija.

Uvodne napomene o strukturi stanovništva Brodsko-posavske županije

Brodsko – novogradiška ili slavonska Posavina naziv je koji se uvrježio za nizinsko područje smješteno u Slavoniji, uz obalu rijeke Save koja je ujedno činila i međurepubličku (od 1991./1992. državnu) granicu prema susjed-

¹⁰ *Kronologija rata 1989. – 1998., Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH)*, ur. Miroslav KRMPOTIĆ, Zagreb, 1998. (dalje: *Kronologija 1989. – 1998.*), str. 13 – 14; „Najava demokracije“, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 2358, 11. prosinca 2004., str. 95.

¹¹ Borisav JOVIĆ, *Posljedni dani SFRJ, Izvodi iz dnevnika* (II. izdanje), Beograd, 1996., (dalje: JOVIĆ, *n.dj.*). Izvodi iz dnevnika u obliku bilježaka člana, potpredsjednika i pretposljednog predsjednika Predsjedništva SFRJ, vođeni od sredine 1989. do sredine 1992., u kojima autor iznosi osobne stavove kao i razmišljanja bliskih suradnika, poput predsjednika SR Srbije Slobodana Miloševića, potom generala Veljka Kadijevića, načelnika Saveznog sekretarijata za narodnu obranu (SSNO), i drugih, a vezano uz društveno – političke promjene u SFRJ, uz pobunu Srba u RH i stanje u BiH.; „Raspad Titove Jugoslavije“, *Jutarnji list* (Zagreb), br. 2396, 22. siječnja 2005., str. 87.

¹² „Registrirane političke stranke“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 17.

noj Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini (SR BiH), dok je s druge strane ovo područje bilo omeđeno obroncima Psunja. S geopolitičkog i prometnog položaja osobito je bilo važno područje novogradiške okolice, odnosno Okučana, budući da je to bila središnja prometna žila kucavica ovog dijela Hrvatske. Putovi su se ovdje račvali na zapad prema Moslavini i Zagrebu, na sjever prema Lipiku i Pakracu, dok se na istok išlo prema Slavonskom Brodu i dalje prema Beogradu. Južno od Okučana, a preko Stare Gradiške prometnice su vodile u susjednu Bosnu i Hercegovinu. Prometnu važnost ovog područja potvrđuju i činjenice da su ovim pravcem prošle magistralna pruga te jedna od prvih jugoslavenskih autocesta, a od gospodarskih subjekata najveća poduzeća su predstavljali slavonskobrodski *Đuro Đaković* i *Slavonija DI* te novogradiška tvornica alata *TANG*.

Krajem 80-ih i početkom 90.-ih godina 20. stoljeća na tome prostoru su se prema administrativnoj podjeli ondašnje SR Hrvatske nalazile općine Nova Gradiška i Slavonski Brod. Prema nacionalnoj strukturi stanovništva, a prema rezultatima popisa stanovništva Republike Hrvatske iz 1991., na tome je području hrvatska nacionalna komponenta, u odnosu na pripadnike ostalih nacionalnih skupina, imala apsolutnu većinu (Tablica I.). Stanovništvo je bilo nastanjeno u 184 naselja, odnosno u svakoj od općina bila su smještena po 92 naselja, od kojih su najveće predstavljali Slavonski Brod (55.683 st.) i Nova Gradiška (14.044 st.).

Za razliku od općine Slavonski Brod situacija je, po pitanju nacionalnog sastava stanovništva, bila nešto složenija na području novogradiške općine u kojoj je, u odnosu na ukupan broj pučanstva, živio i značajniji udio stanovništva srpske nacionalnosti. Naime, iz popisa je zamjetno kako su na području novogradiške općine građani srpske nacionalne pripadnosti predstavljali nešto više od petine građanstva (20,70 %), a osim spomenutih građana na tome području je živjelo i oko 3 posto osoba koje su se u popisu stanovništva izjasnile kao Jugoslaveni, te su stoga jugoslavenski opredijeljeni građani i zasebno iskazani u tabeli. Nadalje, bitnu karakteristiku vezanu uz popis građana Hrvatske na ovome području predstavlja i rasprostranjenost građana iz sastava srpske (i jugoslavenski opredijeljene) komponente unutar općina. Za brodsku općinu je značajno kako je većina ovako opredijeljenih građana (gotovo 65 %) živjela upravo u gradu Slavonskom Brodu dok je situacija na novogradiškom području bila potpuno obrnuta, budući da je velika većina (80-ak %) građana srpske nacionalnosti živjela u ruralnim dijelovima općine.¹³ Upravo takva rasprostranjenost građanstva u spomenutim općinama imala je značajnu ulogu i na političko organiziranje, rezultate političkih izbora, ali i na kasniji razvoj događaja koji su doveli do eskalacije ratnih sukoba u zapadnoj Slavoniji.

¹³ ISTO, sv. 3, str. 1880; sv. 5, str. 2843.

Tablica I.

Rezultati popisa stanovništva Republike Hrvatske (1991.) ¹⁴						
Općina	Slavonski Brod		Nova Gradiška		UKUPNO Županija	Postotak
Stanovništvo						
Hrvati	97.379	85,23 %	43.692	71,92 %	141.071	80,61 %
Srbi	7.385	6,46 %	12.572	20,70 %	19.957	11,41 %
Jugoslaveni	3.307	2,90 %	1.810	2,98 %	5.117	2,92 %
Ostali	6.178	5,41 %	2.675	4,40 %	8.853	5,06 %
UKUPNO (općine)	114.249	100,00 %	60.749	100,00 %	174.998	100,00 %

Od teritorija slavonskobrodske i novogradiške općine krajem 1992., a prema administrativno – teritorijalnoj reformi lokalne uprave i samouprave te Zakonu o teritorijalnoj podjeli Republike Hrvatske, ustrojena je Brodsko – posavska županija sa sjedištem u Slavonskom Brodu.¹⁵ Lokalna uprava i samouprava konstituirana je unutar gradova Slavonski Brod i Nova Gradiška te 26 općina (Bebrina, Brodski Stupnik, Bukovlje, Cernik, Davor, Donji Andrijević, Dragalić, Garčin, Gornja Vrba, Gornji Bogičevci, Gundinci, Klakar, Nova Kapela, Okučani, Oprisavci, Oriovac, Podcrkavlje, Rešetari, Sibinj, Sikirevci, Slavonski Šamac, Stara Gradiška, Staro Petrovo Selo, Velika Kopanica, Vrbje i Vrpolje).¹⁶

Političko organiziranje i pripreme za izbore

Demokratske promjene i put u višestranačje započeti diljem srednje i istočne Europe pa tako i u SFRJ nisu ostali bez odjeka i na području brodske i novogradiške Posavine. Ovi procesi su se manifestirali u nekoliko vidova. Po radnim organizacijama govorilo se o nužnosti reformi, a i unutar Socijalističkog saveza radnog naroda (SSRN), koji je trebao biti zamjena za višestranački sustav, počeli su zagovori o nužnosti pojavljivanja više kandidata.¹⁷ Iako nije bilo poznato u kojem će smjeru krenuti država, a niti kako će se organizirati buduće društveno – političko uređenje zemlje zamjetno je da se unutar SSRN-a javljaju prve naznake potrebe za pluralističkim uređenjem što je popularno nazivano „borbom mišljenja“. Tome je vrlo vjerojatno pogo-

¹⁴ *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima*, prir. Jakov GELO et al., Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1998., sv. 3, str. 1855; sv. 5, str. 2809.

¹⁵ Ivanka CAFUTA, *Slavonski Brod: 1990. – 1992., Hrvatski demokratski pokret i Domovinski rat, Kronologija*, Muzej Brodskog Posavlja (dalje: CAFUTA; *Kronologija 1990. – 1992.*), Slavonski Brod, 2003., str. 118.

¹⁶ *Statistički ljetopis Republike Hrvatske*, Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 35. godina, prosinac 2003., str. 551.

¹⁷ BILANDŽIĆ, *Jugoslavija poslije Tita*, str. 25.

dovalo i osnivanje prvih političkih stranaka, poput Hrvatskog socijalno-liberalnog saveza (HSLS), koje su svojim pojavljivanjem predstavljale potpunu novost u političkom životu te su, zbog nedefiniranosti zakonodavstva o izborima i o udruživanju, osnivane kao savezi. Nakon što su koncem 1989. najavljeni prvi parlamentarni, demokratski i višestranački izbori krenulo se prema demokratizaciji društva i političkog života, a diljem Hrvatske je osnovan niz ogranaka i podružnica političkih stranaka.¹⁸ Istodobno, u Slavonskom Brodu je započela i rasprava o izmjenama i dopunama općinskog statuta, a jedna od glavnih točaka bila je brojnost odbornika općinske Skupštine. Zbog prevelikog odborničkog sastava predloženo je njegovo smanjivanje sa 165 na 135 odborničkih mjesta u vijećima Skupštine općine (65 u Vijeću udruženog rada, 45 u Vijeću mjesnih zajednica te 25 u Društveno-političkom vijeću).¹⁹ Ovo smanjenje je kasnije i usvojeno, a to nam potvrđuje i broj izbornih jedinica navedenih u Odluci predsjednika Skupštine općine Ivana Tekića o raspisivanju izbora za odbornička mjesta, odnosno broj odborničkih mjesta koja su političke stranke podijelile po završetku prvih višestranačkih izbora.²⁰

Zbog nedefiniranog zakonodavstva koje nije poznavalo političku stranku kao oblik udruživanja građana bilo je početnih problema pri formiranju prvih političkih organizacija stranačkog tipa u cijeloj SR Hrvatskoj, pa tako i na slavonskobrodskom i novogradiškom području. No, nedefiniran zakonski okvir nije spriječio osnivanje prvih stranaka jer se i ta prepreka uspješno nadišla. U iščekivanju pravnog rješavanja ove problematike, odnosno donošenja Zakona o društveno – političkim organizacijama i udruženjima građana, stranke su krenule u osnivanje inicijativnih odbora koji su, čim to zakonske prilike dopuste, trebali prerasti u ogranak, odnosno podružnicu pojedine stranke na spomenutom području. Početak višestranačja u Slavonskom Brodu i Novoj Gradiški označilo je osnivanje Inicijativnih odbora Hrvatske demokratske zajednice, odnosno Hrvatskog demokratskog saveza (stranke). Osim spomenutih stranaka osnivali su se i ogranci i podružnice drugih političkih stranaka, poput Hrvatske seljačke stranke (HSS), Hrvatske kršćansko – demokratske stranke (HKDS), biračima su se predstavljali i bivši SSRN kao Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske (SSH) te Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena (SKH-SDP), koje su se pripremale za predstojeće izbore, a u osnivanju podružnica je prednjačila HDZ.²¹

¹⁸ Opširnije o razvoju političkih stranaka, Mirjana KASAPOVIĆ, *Demokratska tranzicija i političke stranke: razvoj političkih stranaka i stranačkih sustava u Istočnoj Europi*, Zagreb, 1996.

¹⁹ „Rasprava o Statutu općine“, *Brodski list* (dalje: *BL*), Tjednik SSRN općine Slavonski Brod (Slavonski Brod), br. 52 (2135), 29. prosinca 1989., str. 2.

²⁰ „Izbori '90, Bez dogovorne politike“, *BL*, br. 6 (2141), 9. veljače 1990., str. 1.

²¹ Kronologiju osnivanja ogranaka političkih stranaka na slavonskobrodskom području najlakše je pratiti u: CAFUTA: *Kronologija 1990. – 1992.*, str. 5 i dalje.

Tako je 28. prosinca 1989. u slavonskobrodskom hotelu *Park* osnovan Inicijativni odbor za osnutak općinskog ogranka HDZ-a i tada je izabran deseteročlani Izvršni odbor (IO) u koji su ušli: Ante Klarić kao predsjednik, Stjepan Blažanović kao tajnik te Mario Ovsenjak, Antun Babić, Ratimir Kuzmić, Stjepan Lulić, Mato Artuković i Stjepan Abrić.²² Stranka je započela i s izdavanjem vlastitog glasila naslovljenog *Posavska Hrvatska* na čijim stranicama su promicani stranački interesi. Ubrzo potom uslijedilo je osnivanje inicijativnih odbora za osnivanje stranačkih ogranku u Starim Perkovcima, Gornjoj Vrbi, Kruševici, Donjim Andrijevcima, Oriovcu, Sredancima, Brodskom Varošu, Vrpolju, Čajkovcima, Stružanima i drugim selima broskog Posavlja, a u vrlo kratkom vremenu u stranku se učlanilo više od 1.500 osoba.²³ Na novogradiškom području veliku je aktivnost iskazivao Hrvatski demokratski savez (stranka, HDS) Vladimira Veselice koji je nastao odvajanjem dijela kadrova HDZ-a, a čija se inicijativna grupa pod vodstvom dr. Stjepana Erpačića, dr. Stjepana Kovačevića i Antuna Svjetlačića pojavila već početkom siječnja 1990., kada su iznijete programske osnove stranke.²⁴ Stranka je tijekom siječnja u Cerniku, Davoru, Starom Petrovom Selu i Novoj Kapeli održala pripremne sastanke za osnivanje stranačke podružnice u Novoj Gradiški, a na kojima je dr. Marko Veselica, član Središnjeg odbora HDS-a, govorio o programu i ciljevima stranke.²⁵

Osim spomenutih stranaka na broskom području je bio dosta aktivan i SSRN koji je potkraj siječnja i početkom veljače održao niz sastanaka s predsjednicima, tajnicima i članovima Općinske konferencije u Velikoj Kopanici, Donjim Andrijevcima, Slavanskom Brodu, Gornjoj Bebrini, Sibinju, Oriovcu, Lužanima, Podcrkavlju, Trnjanima, Bebrini i drugim mjestima, a u svezi evidentiranja članstva te pripreme programskih osnova na kojima će se temeljiti rad SSRN-a u idućem četverogodišnjem razdoblju.²⁶ SSRN je vrlo brzo, kao prva od političkih stranaka s broskog područja, izašao s imenima osoba za ključne funkcije u lokalnoj samoupravi budući da je Općinski komitet SSRN-a već krajem siječnja 1990. istaknuo Vladimira Abramovića, dotadašnjeg predsjednika Izvršnog vijeća Skupštine općine, kao svojeg kandidata za obnašanje iste funkcije u sljedećem mandatnom razdoblju.²⁷

²² *Posavska Hrvatska*, Bilten Hrvatske demokratske zajednice Slavonski Brod (Slavonski Brod), br. 1, siječanj 1990., str. 3 (dalje: *Posavska Hrvatska*).

²³ „Osnivačka skupština Općinskog odbora HDZ-a“, *BL*, br. 5 (2140), 2. veljače 1990., str. 1.

²⁴ „I na području, općine Alternativna grupa HDS“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 273, 12. siječnja 1990., str. 3; „Politički život na području općine, Nove stranke“, *ISTO*, br. 275, 9. veljače 1990., str. 3.

²⁵ „Hrvatski demokratski savez, Pripremni sastanci“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 274, 26. siječnja 1990., str. 3.

²⁶ „Učlanjivanje u Socijalistički savez“, *BL*, br. 4 (2139), 26. siječnja 1990., str. 3.

²⁷ „SSRN, V. Abramović opet kandidat“, *BL*, br. 5 (2140), 2. veljače 1990., str. 3.

Nakon provedenih ustavnih promjena u veljači 1990., potom proglašavanja novih zakonskih akata o izboru i opozivu odbornika i zastupnika te o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Vijeće udruženog rada (VUR) i Društveno – političko vijeće (DPV) Sabora SR Hrvatske kao i delegata u Savezno vijeće Skupštine SFRJ, institucionalno su i pravno stvoreni uvjeti koji su omogućavali oblik višestranačke parlamentarne demokracije, a 5. veljače 1990. Sekretarijat za upravu i pravosuđe SRH je registrirao prve političke stranke.²⁸ Vezano uz ove, nakon gotovo pola stoljeća održane, prve višestranačke izbore treba spomenuti još nekoliko detalja koji ocrtavaju prijelazni karakter izbornog sustava na prijelazu iz bivšeg socijalističkog sustava prema sustavu koji počiva na demokratskim standardima. Naime, na snazi je bio preostatak tzv. delegatskog sustava poznat kao tzv. skupštinski sustav u kojemu se lokalna vlast konstituirala unutar skupština općina, odnosno skupštinskih vijeća u koja su izabirani odbornici prema određenim pravilima, a o čijem će izboru kasnije biti još govora. Tako su se birači na izborima trebali odlučivati između ponuđenih kandidata za saborska vijeća te za predstavnička tijela općina, tj. za Društveno – političko vijeće (DPV), Vijeće mjesnih zajednica (VMZ) te Vijeće udruženog rada (VUR). Sami izbori su bili neposredni i tajni i na njima se trebao primijeniti većinski izborni sustav koji nije bio u potpunosti doraden. Naime, kako je ustvari bila riječ o prijelaznom razdoblju prema modernom demokratskom sustavu svjedoči i tadašnja skupštinska struktura vlasti koja je ostala ista kao i prije prvih izbora. Budući da je bila potrebna cjelokupna reforma lokalne uprave i samouprave, za koju nije bilo dovoljno vremena, na dotadašnje strukture skupštinskog sustava jednostavno se trebao primijeniti novi izborni sustav. No, najveći nedostatak koji je proistekao iz bivšeg delegatskog sustava, gdje se biralo predstavnike u različita vijeća, predstavlja činjenica kako, unatoč uloznim velikim nastojanjima, izborni sustav nije u potpunosti počivao na demokratskim osnovama, odnosno moglo bi se reći da je bio diskriminacijski jer je u njemu postojala institucija nejednakog prava glasa. Tako su neki birači mogli glasovati i više puta jer, osim što su glasovali za kandidate za VMZ i DPV, glasovali su i za kandidate za VUR, te time glasačko pravo nije bilo isto i jednako za sve pripadnike biračkog tijela.²⁹

U desetak dana koji su uslijedili nakon registracije prvih političkih stranaka u republičkom Sekretarijatu za pravosuđe registrirano je 11 stranaka, a među prvima su bile, kako se kasnije pokazalo, i one stranke koje će imati najvažniju ulogu u budućem političkom životu zemlje. Osim Saveza komunističke stranke (SKH) i SSRN-a registrirani su: Hrvatski socijalno – liberalni savez (HSL), Socijaldemokratska stranka Hrvatske (SDH), Hrvatska kršćansko – demokratska stranka (HKDS), Hrvatska demokratska zajednica (HDZ),

²⁸ „Novi zakon o izborima“, „Registrirane političke stranke“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 17.

²⁹ O izbornom sustavu opširnije u: Mirjana KASAPOVIĆ, *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*, Zagreb, 1993., str. 7 – 8, 32 – 72.

Hrvatska seljačka stranka (HSS), Savez zelenih Hrvatske, ali i neke političke stranke marginalnog značaja poput Hrvatskog mirotnog pokreta iz Splita ili Radikalnog udruženja za sjedinjene evropske države.³⁰ Upravo tih dana krenulo se i u službeno formiranje prvih ogranaka registriranih političkih stranaka, odnosno dolazi do prerastanja Inicijativnih odbora u stranačke ogranke i podružnice.

U Spomen – domu *Đuro Salaj* 3. veljače je održan osnivački Sabor HDZ-a za općinu Slavonski Brod, a nekoliko dana kasnije sastao se i Izvršni odbor (IO) HDZ-a na kojem je za predsjednika izabran odvjetnik Ante Klarić.³¹ Drugi ogranak koji je osnovan na brodom području bila je podružnica HDS-a čiji se Inicijativni odbor sastao 14. veljače 1990., a nakon službene osnivačke skupštine, izbora Izvršnog odbora krajem ožujka je održan sastanak na kojem je izabrano rukovodstvo podružnice. Na čelne funkcije su izabrani Pero Katalinić (predsjednik), Mato Lovinčić, Nedjeljko Marko Pandžić i Tomo Galović (potpredsjednici) te Josip Dokuzović (tajnik).³²

Unatoč iznimnoj aktivnosti HDS-a koji je na novogradiškom području nastavio s održavanjem pripremnih sastanaka, prva stranka koja je osnovana na tome području bila je HDZ. Samo dan ranije negoli HDS, odnosno 10. veljače u Cerniku je, u Hrvatskom domu *Tomislav*, održana osnivačka skupština HDZ-a za općinu Nova Gradiška, a na njoj su gostovali Milivoj Slaviček, Branimir Glavaš, Ivan Cvitković, Božidar Riba i drugi gosti.³³ Tada je izabran i 15-člani Izvršni odbor (IO) čijim predsjednikom je izabran Stanko Lazić, a kasnije je za predsjednika podružnice izabran Zdravko Sokić.³⁴ Već sutradan, 11. veljače, u novogradiškom kinu *Slavonija* održana je osnivačka skupština novogradiške općinske podružnice HDS-a na kojoj su gostovali članovi Izvršnog odbora Ivan Gabelica, prof. dr. Jerko Đerek i prof. dr. Đorđe Pribićević.³⁵ Tako se lokalna politička scena sve više obogaćivala novim poli-

³⁰ „U SR Hrvatskoj, Do sada registrirano 11 stranaka“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.740, 16. veljače 1990., str. 2.

³¹ *Posavska Hrvatska* (Slavonski Brod), br. 1, siječanj 1990., str. 3; ISTO, br. 2, veljača 1990., str. 2, 7 – 9, 17, 18.

³² „Sa sjednice Inicijativnog odbora Hrvatske demokratske stranke, Ne topionica naroda već zajednica domovina“, *BL*, br. 7 (2141), 16. veljače 1990., str. 3; „Hrvatska demokratska stranka, Izabrano rukovodstvo podružnice“, *BL*, 13 (2148), 30. ožujka 1990., str. 2.

³³ „Nova Gradiška, Osnivački Sabor ogranaka HDZ općine Nova Gradiška“, *Posavska Hrvatska* (Slavonski Brod), br. 2, veljača 1990., str. 13; „U Cerniku održana osnivačka skupština Hrvatske demokratske zajednice – Ogranak Nova Gradiška, Za najveću demokraciju“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 276, 23. veljače 1990., str. 3.

³⁴ ISTO; „Skup Hrvatske demokratske zajednice, O sebi i komunistima“, ISTO, br. 279, 6. travnja 1990., str. 3.

³⁵ „Osnivačka skupština HDS – Podružnica u Novoj Gradiški, Zaboravljeno zajedništvo“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 276, 23. veljače 1990., str. 3; „Izborna skupština Podružnice Hrvatske demokratske stranke“, *Novogradiški glasnik*, Glasilo za politička, gospodarska i društvena pitanja (Nova Gradiška), br. 2, 23. studenog 1990., str. 2.

tičkim strankama, a osim već postojećih SKH i SSH kao i netom osnovanih HDZ-a i HDS-a, pripremne sastanke je održavala i Hrvatska kršćansko – demokratska stranka (HKDS) koja je osnovana sredinom mjeseca ožujka.³⁶

Infrastrukturno su u mnogo boljem položaju od novih političkih stranaka bili već postojeći SK Hrvatske te osobito SSRN koji se nije namjeravao odreći osnivačkih prava na javna glasila. No, i ovim strankama su predstojali reformski zahvati u smjeru stvaranja modernih političkih stranaka, odnosno pretvaranja SKH u SDP te SSRN u Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske (SSH), a posebnu specifičnost u slučaju transformacije ovih stranaka činilo je i pitanje tzv. dvojnog članstva. Naime, strankama je predstojao i proces razgraničavanja članstva budući da su svi članovi SK, ali i drugih društveno – političkih organizacija, koji su svojim opredjeljenjem bili angažirani u Socijalističkom savezu mogli i ostati u njegovom članstvu.³⁷ Novogradiška općinska organizacija SSRN-a iskazivala je vrlo veliku aktivnost na političkom planu i intenzivno se pripremala za predstojeće izbore, a često su pripremani informativni sastanci na kojima su članstvo i aktivisti upoznavani s pripremama za skupštinske izbore i ostalim promjenama iz političkog života zemlje. Isto tako članstvo je upoznavano i s transformacijom SSRN-a u samostalnu političku organizaciju ili stranku koja će se svojim programom zalagati za demokratski socijalizam, odnosno u modernom političkom smislu za socijaldemokratsku opciju.³⁸

Izbori u dva kruga zakazani su na teritoriju cijele SR Hrvatske za 22. i 23. travnja, odnosno 6. i 7. svibnja 1990., a birači su se odlučivali između ponuđenih kandidata za saborska vijeća te za predstavnička tijela općina. No, prije provođenja samih izbora trebalo se provesti još nekoliko formalno – pravnih zadataka, poput raspisivanja izbora, formiranja biračkih i izbornih komisija te izbornih jedinica i slično, a koji su trebali omogućiti neometane, slobodne i demokratske izbore. Stoga su kao prvi korak prema izborima predsjednici slavonskobrodske, odnosno novogradiške Skupštine općine, Ivan Tekić i Milan Drageljević, 23. veljače 1990. donijeli Odluku o raspisivanju izbora za odbornike Skupštine općine na teritoriju svoje općine za 22., odnosno 23. travnja 1990., i to za odbornike Vijeća mjesnih zajednica (VMZ), Društveno – političkog vijeća (DPV) i Vijeća udruženog rada (VUR).³⁹ U nedjelju 22. travnja

³⁶ „Politički život na području općine, Nove stranke“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 275, 9. veljače 1990., str. 3; „Osnivačka skupština podružnice Hrvatske demokratske kršćansko – demokratske stranke u Novoj Gradiški, Vrijeme nove budnosti“, *ISTO*, br. 278, 23. ožujka 1990., str. 2.

³⁷ „Preobražaj Socijalističkog Saveza, Na putu do moderne organizacije“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 274, 26. siječnja 1990., str. 3.

³⁸ „Preobražaj SSRNH, Samostalna politička organizacija ili stranka“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 276, 23. veljače 1990., str. 3.

³⁹ *Službeni vjesnik općine Slavonski Brod*, br. 1/90., 23. veljače 1990., str. 8; *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 2/90., 27. veljače 1990., str. 1; „Na novogradiškom području, Počela izborna kampanja“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.751, 1. ožujka 1990., str. 13.

birai su trebali izabirati između kandidata za VMZ i DPV Skupštine općine dok su u ponedjeljak 23. travnja radnici u radnim organizacijama i zajednicama birali između kandidata za općinsko VUR (individualni poljoprivrednici su glasovali dan ranije). Istodobno s odlukom o raspisivanju izbora, Skupština općine je na zajedničkoj sjednici sva tri vijeća 22. veljače donijela Rješenje o imenovanju Općinske izborne komisije čijim je predsjednikom imenovan Zlatko Mirković (članovi: Slavica Bešlić, Mijo Vuković, mr. Slavko Ivezić, Mira Kobašić te pet zamjenika), a istoga dana je imenovana i tročlana Općinska Komisija za popise birača čijim je predsjednikom postao Branko Penić (Ivanka Kovačević, Josip Butorac i tri zamjenika).⁴⁰ Na području novogradiške općine Općinska izborna komisija (OIK) je utemeljena nešto kasnije, odnosno 26. veljače 1990., a njezinim predsjednikom je imenovan Josip Trtanj. Ostalim članovima OIK-a izabrani su Vladimir Trusić (tajnik), Ivan Dodiković, Krešimir Kovačić i Marko Vukša, a imenovano je i pet zamjenika predsjednika i članova Izborne komisije.⁴¹ Sastav OIK-a je bio višestranački, a u nju je ušlo po dva predstavnika SKH-a, SSH-a, HDZ-a i HDS-a te po jedan nestranački član i njegov zamjenik.⁴²

Po pitanju oblikovanja izbornih jedinica postojala su određena pravila koja su se morala uvažiti. U svakoj izbornoj jedinici birao se po jedan odbornik, a izborne jedinice za svako pojedino vijeće su ustanovljene prema određenim pravilima. Tako su izborne jedinice za izbor odbornika u VUR-a SO osnovane posebno za radne ljude u organizacijama i zajednicama koji rade sredstvima u društvenom vlasništvu, posebno za ljude koji rade u poljoprivrednoj djelatnosti sredstvima rada na koje postoji pravo vlasništva i posebno za ljude koji rade u zanatskoj i drugim djelatnostima sredstvima rada na koja postoji pravo vlasništva, ili koji osobnim radom samostalno u vidu zanimanja obavljaju umjetničku, kulturnu, znanstvenu, sportsku, odvjetničku ili sličnu profesionalnu djelatnost te posebno za radnike koji su bili zaposleni kod privatnih poslodavaca. Za izbor odbornika ovoga vijeća izbornu jedinicu su činili radnici jedne radne organizacije, potom radnici više srodnih organizacija koji su zapošljavali manji broj radnika, približno 1.000 poljoprivrednika iz više povezanih naselja te po 500 radnika koji su bili zaposleni u slobodnim zanimanjima ili kod privatnih poslodavaca. Nadalje, odborničku izbornu jedinicu za VMZ činili su birači unutar jedne mjesne zajednice, odnosno birači iz više manjih mjesnih zajednica, a jedino su se odbornici DPV-a birali prema tzv. izbornom količniku, koji je npr. na području novo-

⁴⁰ *Službeni vjesnik općine Slavonski Brod*, br. 1/90., 23. veljače 1990., str. 8; „Predizborne aktivnosti, Izmijenjena Izborna komisija“, *BL*, br. 9 (2144), 2. ožujka 1990., str. 2.

⁴¹ *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 2/90., 27. veljače 1990., str. 6; „Izbori '90“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 277, 9. ožujka 1990., str. 1.

⁴² „Na novogradiškom području, Počela izborna utrka“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.751, 1. ožujka 1990., str. 13.

gradiške općine iznosio 5.500 građana koji su imali prebivalište na području dvije ili više mjesnih zajednica, odnosno naselja unutar Općine.⁴³

Istodobno s donošenjem odluke o raspisivanju izbora za odbornike SO proglašene su i izborne jedinice za izbor odbornika u skupštinska vijeća. Tako su birači za SO Slavonski Brod trebali izabrati 137 odbornika (65 izbornih jedinica za VUR, 47 za VMZ te 25 za DPV), a pučanstvo novogradiške općine trebalo je izabrati 91 odbornika (40 za VUR, 40 za VMZ te 11 za DPV).⁴⁴ Istodobno s izborom odborničkih kandidata u SO, birači su trebali izabrati i kandidate koji će ih predstavljati u novom sazivu Sabora SRH. Na području općine Slavonski Brod birači su birali 6 zastupnika: i to jednog zastupnika u Vijeće općina (izborna jedinica br. 87), potom su birali 2 zastupnika u Društveno – političko vijeće (izbornu jedinicu br. 12 ili Slavonski Brod I. činili su birači iz mjesnih zajednica s područja grada dok su izbornu jedinicu br. 13 ili Slavonski Brod II. činili birači mjesnih zajednica na području sela) te 3 zastupnika u Vijeće udruženog rada (izbornu jedinicu br. 13 činili su radnici u metalnoj industriji, izbornu jedinicu br. 14 radnici u oblasti drvne industrije, saobraćaja, šumarstva i trgovine dok su izbornu jedinicu br. 15 sačinjavali radnici preostale industrije i neprivrednih djelatnosti), a novogradiški birači su birali tri saborska zastupnika, odnosno po jednog kandidata za svako od spomenutih saborskih vijeća (izborna jedinica br. 15 za DPV te izborna jedinica br. 58 za VOP Sabora).⁴⁵ Uz spomenute izborne jedinice postojale su još dvije izborne jedinice u kojima su birači s područja više općina birali zajedničkog zastupnika (tzv. zastupnik regije), odnosno u 143. izornoj jedinici zastupnika su birali poljoprivrednici s područja 6 općina dok su u 155. izornoj jedinici zastupnika birali radnici u zanatskim i drugim djelatnostima s područja 14 općina.⁴⁶

Nakon donošenja spomenutih odluka o raspisivanju izbora, odnosno o formiranju izbornih jedinica, službeno je s nadnevkom od 24. veljače počela i predizborna utrka (kampanja) političkih stranaka. Istodobno s donošenjem ovih odluka i na državnoj su razini odlukom predsjednika Sabora SRH Anđelka Runjića, od 22. veljače, raspisani izbori za 360 zastupničkih mjesta u Saboru SR Hrvatske.⁴⁷

⁴³ *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 2/90., 27. veljače 1990., str. 1 – 5; *NG novine* (Nova Gradiška), br. 278, 23. ožujka 1990., str. 8.

⁴⁴ *Službeni vjesnik općine Slavonski Brod*, br. 1/90., 23. veljače 1990., str. 9 – 13; *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 2/90., 27. veljače 1990., str. 1 – 5; *NG novine* (Nova Gradiška), br. 278, 23. ožujka 1990., str. 8.

⁴⁵ „Izbori '90“, *Posavska Hrvatska* (Slavonski Brod), br. 3, travanj 1990., str. 2; Ivan GRDEŠIĆ, Mirjana KASAPOVIĆ, Ivan ŠIBER, Nenad ZAKOŠEK: *Hrvatska u izborima '90.* (dalje: *Hrvatska u izborima '90.*) Zagreb, 1991., str. 220, 222.

⁴⁶ „Vijeće udruženog rada, 143. izborna jedinica ind. poljopr.“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 280, 20. travnja 1990., str. 7; „Izbori '90“, *Posavska Hrvatska* (Slavonski Brod), br. 3, travanj 1990., str. 2.

⁴⁷ „Počinje izborna utrka“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 17; „Od jučer u Hrvatskoj, Počela izborna utrka“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.747, 24. veljače 1990., str. 3; „Počela izborna utrka“, *ISTO*, br. 13.748, 26. veljače 1990., str. 1.

U pripremi za predstojeće izbore mnoge političke stranke su vrlo vjerojatno još ranije formirale svoje političke programe koje su namjeravale ponuditi biračima, ali predizborno natjecanje je upravo bilo pravo vrijeme za njihov agresivniji nastup i predstavljanje osnova svojih političkih programa.⁴⁸ Iako su neke stranke već prigodom osnivačkih skupština svojih ogranaka ili podružnica predstavljale određene probleme na koje će se koncentrirati u svome radu to su uglavnom bili nepotpuni programi, odnosno samo neke stavke programa u kojima se skretala pozornost na neka tada vrlo aktualna pitanja iz općedruštvenog života. Tako je među prvim strankama, već sredinom siječnja 1990., u završnoj izjavi s osnivačke skupštine stranke održane u Starim Perkovcima, HDZ kroz sedam točaka iznio određene zahtjeve slavonskobrodskoj Skupštini općine. Naime, stranka je, između ostaloga, zatražila da se u hrvatski Ustav unese odredba o pravu hrvatskog naroda na samoodređenje do otcjepljenja, potom da se izvrši brisanje svih odredbi koje su omogućavale kažnjavanje građana zbog izražavanja mišljenja ili uvjerenja, da se obavi amnestija i pomilovanje svih političkih zatvorenika u SFRJ, potom je zatražen nesmetan povratak i dolazak svakog iseljenika bez obzira na njegovo političko uvjerenje ili pripadnost.⁴⁹ Unatoč prevladavajućim nacionalnim i općim društveno – političkim zahtjevima HDZ se tek na kraju, uputivši prosvjed zbog katastrofalnog stanja u poljoprivredi, ustvari dotakla i teme koja je bila od šireg društvenog značaja i koju bi mogli svrstati u tematiku koja je opterećivala tzv. malog čovjeka. Spomenuti zahtjevi dali su naslutiti kako će se stranački program temeljiti na općenacionalnim zahtjevima, a to je potvrdila i njihova nadopuna objavljena u Završnoj izjavi s osnivačkog Sabora stranke za općinu Slavonski Brod, od 3. veljače 1990. koja je sadržavala ukupno 13 točaka.⁵⁰ Uz već navedene zahtjeve, HDZ-ovci su u pridodanim točkama tražili ukidanje smrtne kazne, potom da se obustave svi politički procesi na Kosovu, da se ukine izvanredno stanje i povuku sve vojno – policijske jedinice s Kosova kao i da se izvrši povlačenje policijskih snaga iz Hrvatske koje su bile u toj pokrajini. Ujedno, zbog teške gospodarsko – socijalne situacije u Hrvatskoj, zatražena je obustava isplate svih sredstava solidarnosti, odnosno riječ je o obustavi tzv. solidarnih uplata u savezni fond u koji su financijska sredstva uplaćivale razvijeniije republike. Tim sredstvima se pomagao razvoj slabije razvijenih i zaostalijih područja SFRJ, a kako bi se postigao ravnomjeran razvoj svih dijelova države.

⁴⁸ Opširnije o programima političkih stranaka brodskega područja u: *BL*, br. 12 (2147), 23. ožujka 1990., str. 7 – 10; br. 14 (2149), 6. travnja 1990., str. 8 – 9.

⁴⁹ „Završna izjava osnivačke skupštine“, *Posavska Hrvatska* (Slavonski Brod), br. 1, siječanj 1990., str. 5.

⁵⁰ „Završna izjava osnivačkog Sabora Hrvatske demokratske zajednice za općinu Slavonski Brod – Trinaest zahtjeva Saboru“, *Posavska Hrvatska* (Slavonski Brod), br. 2, veljača 1990., str. 7, 9; „Sa osnivačkog sabora HDZ za Slavonski Brod, Naše je ime naš program“, *BL*, br. 6 (2141), 9. veljače 1990., str. 4.

U svome programu HDS je donekle predstavljao iste ciljeve kao i HDZ, a uz kritiku jednostranačkog sustava i propusta u razvoju socijalističkog samoupravljanja, HDS-ovci su se zalagali za temeljitu preobrazbu SR Hrvatske na principima slobode, razuma i suvereniteta. Stranački su čelnici kao preduvjet ekonomskog procvata vidjeli uvođenje tržišnog modela u gospodarstvo u kojemu su značajnu ulogu namjeravali posvetiti i selu, a zalagali su se i za potpunu jednakopravnost svih građana Hrvatske.⁵¹

I dok je HDZ svoj program davao u završnim riječima ili proglašima s osnivačkih skupština pojedinih ogranaka, SKH i SSRN su se okrenuli nešto jednostavnijem predstavljanju programa. Naime, podružnice ovih stranaka su priređivale informativna predavanja i tribine na kojima su sa zainteresiranim članovima, simpatizerima i posjetiteljima tribina o problemima raspravljali lokalni, regionalni ili pak republički stranački čelnici, a tada se govorilo i o pojedinim aspektima njihovog političkog programa kao i o mogućnostima rješavanja određene problematike. Prvenstveno, ti su sastanci ipak bili usmjereni na osnovno članstvo i njegovo upoznavanje s novom političkom situacijom, te usmjereni ka postizanju što boljih rezultata na izborima, i to aktivnijim djelovanjem među članstvom i neopredijeljenim građanstvom.⁵²

SKH koji se postupno transformirao u SDP, prema modernoj socijaldemokratskoj partiji zapadnoeuropskog tipa, biračima je nudio različitu tematiku, ovisno o području općine o kojoj je bila riječ, a u stranačkim programima je prevladavala lokalna problematika, odnosno pitanja vezana uz kvalitetniji i bolji život pučanstva na području općina Slavonski Brod i Nova Gradiška. Tako su članovi Općinskog komiteta SKH Slavonski Brod 23. veljače usvojili programske osnove na temelju kojih je stranka ušla u predizbornu kampanju. S obzirom na problematiku, usvojeni program bi se mogao okarakterizirati kao socijalno osjetljiv program koji je težio povećanju socijalne zaštite i životnog standarda. Naime, u središte programa postavljen je čovjek, a njegovu osnovu su predstavljali zahtjevi za stručnim i sposobnim ljudima u ekonomiji i upravi što bi rezultiralo povećanjem životnog standarda.⁵³ Od važnijih zahtjeva, brodski komunisti i njihov predsjednik Krunoslav Najzer tražili su nezavisno sudstvo i jeftiniju upravu, potom su predlagali stvaranje programa razvoja brodske općine do 2000., ulazak stranog kapitala na brodsko područje, izgradnju komunalne infrastrukture za razvoj male privrede na lokacijama Bjeliš, Matije Ivanića, Moša Pijade i Štrosmajerovoj, a osobito su se usmjerili na socijalna prava građana tražeći djelotvorniju zaštitu majki i djece, produljenje porodiljskog dopusta na dvije godine, jednakost

⁵¹ „Hrvatski demokratski savez, Pripremni sastanci“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 274, 26. siječnja 1990., str. 3.

⁵² „SK, Za preobrazbu bez nasilja“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 277, 9. ožujka 1990., str. 3.

⁵³ „Izborna platforma slavonskobrodskih komunista, U središtu čovjek, radišan, moralan, autoritativan“, *BL*, br. 9 (2144), 2. ožujka 1990., str. 2.

spolova i pravo žena da same odlučuju o planiranju obitelji.⁵⁴ Na novogradiškom području je u svom izbornom programu Općinski komitet SK Nova Gradiška naglasak stavio na nezavisnost sudstva, decentraliziranu i efikasniju lokalnu upravu te na gospodarstvo.⁵⁵ Naime, dio programa bila je reforma tijela uprave kako bi građani u najkraćem roku mogli rješavati svoje probleme i potrebe, i to s posebnim naglaskom na najfrekventnije mjesne urede u Novoj Kapeli, Okučanima i Starom Petrovom Selu. Biračima je obećana racionalizacija broja odbornika u Skupštini općine, odnosno njegovo smanjenje do 30 posto, a velika pažnja se namjeravala posvetiti problemu sela i njegovoj transformaciji u tržišni oblik privrede.⁵⁶ Naime, na gospodarskom planu novogradiški komunisti su biračkom tijelu ponudili ojačavanje privatnog poduzetništva i njegovo financijsko pomaganje, potom okrupnjavanje seoskih posjeda, a u gospodarsku sferu je ulazila i problematika rješavanja opskrbe pitkom vodom, kao i širenje telekomunikacijske i kanalizacijske mreže na općinskom području. U društvenom sektoru veća se pažnja namjeravala posvetiti modernizaciji osnovnih škola te osiguravanju kvalitetnih prostora za distrofičare i invalide rada.⁵⁷

Bivši SSRN, koji se transformirao u Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske (SSH), iznio je temelje svoga političkog programa za predstojeće izbore na sastanku predsjednika i tajnika Općinskih konferencija stranke Zajednica općina Osijek i Bjelovar, a koji je sredinom ožujka 1990. održan u Novoj Gradiški. Stranački program se temeljio na četiri osnovne odrednice iz kojih su trebale proizlaziti i smjernice za svaku općinsku organizaciju stranke. Glavne odrednice oko kojih se formirao izborni program bile su pravna država, potom jugoslavenska orijentacija, shvaćanje i prihvaćanje europskih kriterija te briga o čovjeku.⁵⁸ No, da ne bi bilo nesporazuma, treba spomenuti još neke činjenice koje osvjetljavaju SSH kao jednu od onih stranaka čiji su se programi temeljili na nacionalnoj problematici, ali oko koje ova stranka nije gradila cjelokupni izborni program. Naime, jedan od temelja programa SSH-a predstavljala je orijentiranost na jugoslavensku federaciju i SR Hrvatsku unutar zajedničke države, ali to nije značilo da je SSH pred-

⁵⁴ „SKH – Stranka demokratskih promjena Slavonki Brod – Izborna platforma, Za bogatog pojedinca i bogatu zajednicu za demokratske promjene“, *BL*, br. 12 (2147), 23. ožujka 1990., str. 9.

⁵⁵ „Općinski komitet Saveza komunista, Za jedinstven Savez komunista“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 278, 23. ožujka 1990., str. 3.

⁵⁶ „Izbori '90, Savez komunista Hrvatske“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 279, 6. travnja 1990., str. 7, 8.

⁵⁷ ISTO.

⁵⁸ „Radni dogovor predsjednika i tajnika Općinskih konferencija Socijalističkog Saveza – Saveza socijalista Hrvatske Zajednica općina Osijek i Bjelovar u Novoj Gradiški, Razvoj u bogatstvu i različitosti“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 278, 23. ožujka 1990., str. 3; „Predstavljen izborni program SSRNH u Novoj Gradiški, Za osobni i društveni napredak“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.771, 14. ožujka 1990., str. 12.

stavljao unitarističku stranku kojoj bi postojanje SFRJ predstavljalo cilj opstojanja. Tome zorno svjedoči činjenica kako se stranka zalagala za puni suverenitet svih federalnih jedinica, sa svim njihovim pravima pa tako i onim koje bi uključivalo i pravo na odcjepljenje. S obzirom na karakter stranke ona se opredijelila za tzv. Lijevi blok, a u programu se osobita pažnja namjeravala posvetiti agrarnoj problematici i položaju seljaštva.⁵⁹ Da će se posebna pozornost posvetiti problemima slavonskog seljaka potvrdilo je i osnivanje Odbora za selo i poljoprivredu koji je 26. veljače osnovan pri SSH, a ovako organizirani seljaci spremali su se tražiti denacionalizaciju zemljišta i objekata te zaustavljanje raslojavanja sela.⁶⁰ No, na sve moguće koalicijske kombinacije u kojima bi SSH surađivao sa SKH-om oštro su reagirali ti isti seljaci zaprijetivši kako će u tom slučaju napustiti SSH i na izborima nastupiti samostalno.⁶¹ Bila je to samo još jedna potvrda da je u građanstvu sve više prevladavalo uvjerenje kako je upravo SKH glavni razlog teškog gospodarskog stanja u zemlji.

Isto tako, bitno je spomenuti i kako je dobar dio stranaka u svojim programima, a u cilju potpune demokratizacije društveno – političkoga života, tražio i da se iz vojske i svih drugih društvenih čimbenika izbaci politika, članstvo u organizacijama stranačkog tipa i slično. Ovakve zahtjeve za potpunom depolitizacijom vojske, policije, pravosuđa, zdravstva, školstva i drugih općekorisnih društvenih institucija poduprli su HDZ, HDS i druge političke stranke, a takvi stavovi nisu bili nimalo bez osnova. Naime, ovakvi stavovi su bili potpuno normalni i razumljivi u razvijenim demokratskim sustavima, a prvenstveno su bili upereni protiv politike u jedinicama Jugoslavenske narodne armije (JNA). Te su jedinice mogle postati faktor nestabilnosti, ali i glavna prijetnja demokraciji budući da je JNA mogla biti presudan činitelj u nasilnom uvođenju reda u zemlji. Nadalje, bitno je spomenuti kako se o demokraciji i političkom pluralizmu naveliko raspravljalo među članovima osnovne organizacije vojnih starješina novogradiške općine, a njihovim upitnim stavovima često su se znale priključiti i lokalne organizacije Saveznog udruženja boraca narodno – oslobođilačkoga rata (SUBNOR), koje su uglavnom u potpunosti podržavale iznijeta gledišta. Članovi osnovnih organizacija rezervnih vojnih starješina s područja Okučana i Stare Gradiške izražavali su krajem veljače i početkom ožujka 1990. svoju veliku zabrinutost razvojem političke situacije u zemlji. Podržali su Savezno izvršno vijeće (SIV), odnosno premijera Antu Markovića i reforme usmjerene k stabilizaciji monetarne politike i tečaja jugoslavenske valute, uvođenju tržišne ekonomije, višestranačkog političkog sustava i zdrave konkurencije, a zatražili su da Predsjedništvo SFRJ (PSFRJ) brine o sigurnosti na cjelokupnom teritoriju zemlje te da uvede „vanredno“ stanje svuda gdje to bude

⁵⁹ ISTO.

⁶⁰ „Slavonski seljaci žele sudjelovati u suvremenim političkim kretanjima, Savez seljaka umjesto Odbora“, *BL*, br. 10 (2145), 9. ožujka 1990., str. 8.

⁶¹ „Seljaci i izbori, Savez seljaka je protiv koalicije SK i SSRN“, *BL*, br. 12 (2147), 23. ožujka 1990., str. 2.

neophodno potrebno.⁶² Ne precizirajući gdje je to potrebno, vjerojatno su odluku prepuštali PSFRJ, a to je vrlo lako moglo zemlju odvesti u anarhiju te da vojska uz PSFRJ odlučuje gdje treba uvesti izvanredno stanje, a gdje takvo što nije potrebno. Istodobno, predavanja vojnim starješinama u kojima se raspravljalo o političkoj situaciji u zemlji, o potrebi nastavka prekinutog XIV. kongresa SKJ kao i o navodno neobjektivnom izvještavanju jugoslavenskih medija o situaciji u zemlji na dva su predavanja govorili pukovnici Blagoje Kovačević te Dušan Vujković iz Komande banjolučkog korpusa JNA organiziranima za rezerviste iz Nove Gradiške, Nove Kapele, Starog Petrovog Sela i Adžamovaca te one iz Okučana.⁶³ Izjave poput one da će JNA i dalje biti sudionik svih progresivnih tokova i programa samo su mogle zabrinuti nove političke stranke budući da vojska, ali i policija i srodne institucije nisu imali što raditi u politici. Iskazivanjem protesta, zabrinutost glede budućnosti zemlje iskazivao je i niz organizacija SUBNOR-a, a negdje je ta zabrinutost, kao npr. u Vukovaru ili Koprivnici, prerasla u zahtjeve za zabranom HDZ-a.⁶⁴

Ovdje treba konstatirati kako je prema ponuđenim programima vidljivo kako su neke političke stranke, poput HDZ-a ili HDS-a, svoje političke programe temeljile na nacionalnim zahtjevima dok su ostale stranke, poput SKH – SDP ili SSH, i uz tu problematiku više govorile o nekim aspektima lokalnog života i potrebi poboljšavanja životnog standarda ljudi. Kao potvrda ovih teorija o socijalnom aspektu života zajednice svjedoči i kako je SSH kao jedina politička stranka nekoliko dana prije održavanja prvoga izbornog kruga reagirala na povećanje cijena električne energije, te je uputila protest javnosti zbog udara na životni standard građana.⁶⁵

Tijekom predizbornog natjecanja stranke su upriličile i predizborne skupove na kojima su uz lokalne stranačke čelnike često gostovali i čelnici s nacionalne republičke razine. Ovisno o stranci, skupovi su se odvijali u dva različita pristupa. I dok su, primjerice HDZ, HDS ili Koalicija narodnog sporazuma (KNS) o čijem će osnutku nešto kasnije biti više govora, održavali velike masovne predizborne skupove SKH – SDP ili SSH su u početku pribjegli održavanju javnih tribina, na kojima su stranački čelnici govorili o određenim problemima i gdje su predstavljana njihova moguća rješenja, ali su kasnije i te stranke održale nekoliko velikih predizbornih skupova u Slavonskom Brodu i Novoj Gradiški.

⁶² „Odjeci aktualnih političkih zbivanja, Rezervne vojne starješine Okučana i Stare Gradiške“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 277, 9. ožujka 1990., str. 2.

⁶³ „SRVS, Armija ostaje čuvar naših granica“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 277, 9. ožujka 1990., str. 2.

⁶⁴ „Protest boraca 25. Brodske udarne brigade NOVJ, Neustaštvo Franje Tuđmana“, *BL*, br. 10 (2145), 9. ožujka 1990., str. 3; „Reagiranje boraca iz Koprivnice, Za zabranu HDZ-a“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.751, 1. ožujka 1990., str. 20; „Predsjedništvo Općinskog odbora SUBNOR-a Vukovar, Zabraniti HDZ“, *ISTO*, br. 13.754, 5. ožujka 1990., str. 8.

⁶⁵ „Predsjedništvo Saveza socijalista, Protest zbog cijena električne energije“, *BL*, br. 16 (2151), 20. travnja 1990., str. 7.

Tako je 11. ožujka HDZ održala veliki predizborni skup za područje Slavonije i Baranje u Sibirju, nedaleko Slavenskog Broda, na kojem je gostovao predsjednik stranke dr. Franjo Tuđman, a još jedan masovni predizborni skup održan je 7. travnja na brodskom stadionu BSK-a, gdje su o stranačkim ciljevima govorili kandidati za saborska vijeća Ante Klarić, Ivo Babić, Milan Tapalović te Vladimir Šeks.⁶⁶ Na stranačkom skupu u Starom Petrovom Selu, koji je održan za novogradiško područje, iznijeti su još neki detalji HDZ-ova programa. Tako je stranka težila ukidanju socijalističkih karakteristika u imenu SR Hrvatske, vraćanju povijesnog grba na zastavu, ukidanju društvenog vlasništva i uvođenju tržišnog oblika gospodarstva, a tom prigodom je Vladimir Šeks, nezadovoljan uređivačkom politikom na RTV Zagreb, pozvao okupljene na građanski neposluš u obliku neplaćanja RTV pretplate sve dok se ne smijene odgovorni urednici.⁶⁷ Ovdje se bitnim čini spomenuti i da se HDZ potencijalnom biračkom tijelu na predizbornim skupovima uglavnom obraćala osvrtno na nacionalne i republičke teme i osudom političkog jednoulja dotadašnje vlasti Saveza komunista, dok je uloga tzv. malih tema iz društveno – ekonomske problematike lokalnog pučanstva na takvim skupovima bila gotovo zanemariva. Tako je bilo i na posljednjem predizbornom skupu stranke koji je za novogradiško područje održan u samom središtu Nove Gradiške.⁶⁸

Veliki predizborni skup održale su u Novoj Gradiški i stranke Koalicije narodnog sporazuma. Na skupu su programska načela stranaka iz Koalicije predstavili njihovi čelnici te kandidati za općinska i saborska vijeća, dr. Igor Ferencina (HKDS), Stjepan Erpačić (HDS) te Vjekoslav Žugaj i Marija Subić (HSL).⁶⁹ Između ostalih, na skupu su o temeljnim načelima stranaka unutar Koalicije govorili Mate Talijančić i Božo Kovačević. Svojim predizbornim skupovima biračkome tijelu su se predstavili i kandidati SKH – SDP-a Milan Drageljević te sekretar Predsjedništva CK SKH – SDP-a Boris Malada, dok su se na skupu SSH-a biračima predstavili Ivan de Villa te kandidati Branko Mlinac, Leonardo Stazić, Ninko Vučković, Mirko Babić i Ivan Povh.⁷⁰ Predstavljajući neke dijelove svojih političkih programa obje opcije su bile suglasne u podršci ekonomskoj politici i reformama SIV-a. Na brodskom području SKH – SDP je djelovao na istom principu pa je organiziran niz jav-

⁶⁶ „Sibirj, Predizborni skup HDZ-a“, *BL*, br. 10 (2145), 9. ožujka 1990., str. 2; „Nikakva rješenja na štetu Hrvatske“, „Suverenitet Hrvatske se neće dijeliti“, *Posavska Hrvatska* (Slavonski Brod), br. 3, travanj 1990., str. 7, 8.

⁶⁷ „Skup Hrvatske demokratske zajednice, O sebi i komunistima“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 279, 6. travnja 1990., str. 3.

⁶⁸ „Predizborni skup HDZ, Za novu povijest?“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 280, 20. travnja 1990., str. 3.

⁶⁹ „Održani skupovi Koalicije narodnog sporazuma, O temeljnim načelima stranaka“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 280, 20. travnja 1990., str. 3.

⁷⁰ „Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena, Bez monopola vlasti“; ISTO; „Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske, Stranka malog čovjeka – velikog srca“, ISTO.

nih tribina, a jedna takva masovna tribina naslovljena *Tjedan SKH – SDP-a* održana je u *Salonu Becić* od 8. do 13. travnja. Glavni gost ove tribine, na kojoj se predstavljao stranački program i kandidati za odbornička i saborska mjesta, bila je Sonja Lokar, sekretar CK SK Slovenije, koja se u izlaganju osvrnula na netom završene izbore u Sloveniji.⁷¹

Osim predstavljanja političkih programa i kandidata, organiziranja pre-dizbornih skupova i sličnog što je bilo sastavni dio izborne kampanje, stranke su nastavile i s osnivanjem svojih ogranaka, a osnovane su i neke nove stranke. Tako su HDZ i HDS osnovali niz ogranaka u selima brodskog Posavlja, a osnovane su i podružnice Saveza zelenih Hrvatske, koja je na brodskom području djelovala kao „Društvo za zaštitu čovjekove okoline – Zeleni Brod“, te ogranak Hrvatske socijalno – liberalne stranke čijim je predsjednikom postao Zdravko Eraković.⁷² Istodobno, stranke su morale prikupiti i određen broj potpisa kako bi i službeno istaknule kandidature pojedinih osoba za određeno skupštinsko ili saborsko vijeće. Naime, kandidati su uz ispunjavanje određenih uvjeta, kao što su državljanstvo SRH, mjesto prebivanja u općini te zaposlenost na području izborne jedinice, morali prikupiti najmanje 50 potpisa za potvrdu kandidature za odborničko skupštinsko mjesto, potom 200 potpisa za VUR Sabora, 400 za VOP te najmanje 500 potpisa za DPV Sabora SRH.⁷³ Stranačke ili koalicijske liste kandidata potom su se zaključno s nadnevkom od 5. travnja trebale predati općinskim izbornim komisijama koje su ih trebale provjeriti, odnosno do 10. travnja potvrditi predložene kandidature.⁷⁴ Novost koju je sa sobom donosio višestranački parlamentarni sustav predstavljala je i mogućnost zajedničkog nastupa više političkih stranaka, odnosno ovisno o postignutom dogovoru prijeizborno ili poslijeizborno koaliranje srodno orijentiranih stranaka, a što je omogućavao novi Zakon o izborima od 15. veljače 1990. godine.⁷⁵ Na republičkoj razini takvu je suradnju dogovorilo nekoliko stranaka, a takvim su se prijeizbornim kombinacijama više stranaka često priključivale i manje lokalne stranke ili su pak ulazile u prijeizbornu kombinaciju sa snažnijom političkom opcijom kako bi postigle određene ciljeve i naravno što bolje rezultate na izborima. Tako su nastala dva glavna prijeizborna bloka. Tzv. Lijevi blok je okupljao stranke

⁷¹ „U salonu Becić od 8. – 13. travnja, Tjedan SKH – SDP“, *BL*, br. 15 (2150), 13. travnja 1990., str. 2.

⁷² „Hrvatska demokratska stranka, Osnovani novi ogranci“, *BL*, br. 12 (2147), 23. ožujka 1990., str. 2; „Sa osnivanja podružnice Saveza zelenih Hrvatske u Sl. Brodu, Ne stranka već savjest čovječanstva“, „Izbori '90., Kandidati zelenih“, *BL*, br. 13 (2148), 30. ožujka 1990., str. 2, 5; „Hrvatska socijalno – liberalna stranka, Ogranak Slavonski Brod – Programna načela HSL – KNS“, *BL*, br. 14 (2149), 6. travnja 1990., str. 8.

⁷³ „Počela izborna utrka“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.748, 26. veljače 1990., str. 1; „Izbori '90“, *Posavska Hrvatska* (Slavonski Brod), br. 3, travanj 1990., str. 2.

⁷⁴ „Izborne aktivnosti u SRH, Agitacije do 21. travnja“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.753, 3. ožujka 1990., str. 32.

⁷⁵ „Novi zakon o izborima“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 17.

lijeve orijentacije te su na republičkoj razini prijeizbornu suradnju i zajednički nastup u nekim izbornim jedinicama dogovorili SKH – SDP, SSH, SSOH i još neke stranke, bez obzira što su se neke od spomenutih odlučile i na samostalan izborni nastup.⁷⁶ Druga predizborna suradnja počela se realizirati već sredinom mjeseca veljače, kada je iz redova HKDS-a, HDS-a, HSLS-a i SDSH-a pokrenuta inicijativa o formiranju široke koalicije koja bi biračkom tijelu ponudila istaknute i nestranačke osobe poput Savke Dabčević – Kučar, Mike Tripala, Dragutina Haramije, Ivana Supeka i drugih.⁷⁷ Ostvarenjem dogovora nastala je Koalicija narodnog sporazuma kojoj su se do održavanja izbora priključile još neke stranke, poput HSS-a ili Hrvatskog mirotvornog pokreta, a isticala je uglavnom zajedničke kandidate za odbornička mjesta u skupštinskim vijećima i zastupnička mjesta u Saboru. Cilj KNS-a bilo je privlačenje što većeg povjerenja biračkog tijela, osobito, glasova neopredijeljenih birača budući da su im ponudili srednji put između SKH i SSRN-a s jedne te HDZ-a s druge strane. Koalicija je veliki predizborni skup održala na Korzu u Slavonskom Brodu 5. travnja, a pred oko 15.000 okupljenih građana je govorila dr. Savka Dabčević – Kučar.⁷⁸ Posljednje i masovne predizborne skupove održale su i ostale stranke, pa je tako 19. travnja na brodskom Korzu SKH – SDP održala skup na kojem su govorili Boris Malada, Aleksandar – Mišo Broz, Zdravko Tomac i Antun Milović.⁷⁹

Prvi višestranački izbori u dva izborna kruga (1990.)

S približavanjem nadnevkva prvih izbora u SR Hrvatskoj se sve više pogoršavala unutrašnja sigurnosno – politička situacija. Naime, na područjima općina nastanjenim s većinskim srpskim građanstvom već su neko vrijeme rasle međunacionalne napetosti čemu su pogodovale i izjave odašiljane iz Beograda, a u kojima su pojedini čelnici srpskih političkih stranaka u osnivanju negirali međurepubličke granice, kvalificirali neke hrvatske političke stranke ustaštvom i slično.⁸⁰ Idući u susret izborima u Hrvatskoj je sve više raslo i nepovjerenje prema snagama Jugoslavenske narodne armije (JNA) za koju se pretpostavljalo da će ometati izbore i da će tenkovima izaći na ulice, što nije bilo bez osnova budući da je na Sjednici Savjeta za zaštitu ustavnog

⁷⁶ Dalje u tekstu, usp. tabele i grafikone postignutih izbornih rezultata i nositelja kandidatura za odbornike u vijećima Skupštine općine Slavonski Brod i Nova Gradiška te za zastupnike u Saboru SR Hrvatske.

⁷⁷ „Savka Dabčević – Kučar, Prihvaćam sudjelovanje u demokratskoj koaliciji“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.747, 24. veljače 1990., str. 3.

⁷⁸ „Sila prolazi, a pravda pobjeđuje“, *BL*, br. 15 (2150), 13. travnja 1990., str. 5.

⁷⁹ „Sa predizbornog skupa SKH – SDP na slavonskobrodskom Korzu održanom u četvrtak 19. travnja, Da nam svima bude bolje“, *BL*, br. 16 (2151), 20. travnja 1990., str. 8.

⁸⁰ Dr. Dragoljub Mićunović (Demokratska stranka), Svetislav Milošević (Jugoslavenska radikalna zajednica), Vuk Drašković (Srpski pokret obnove), Mirko Jović (Srpska narodna obnova), „Maske padaju u srbijanskih demokrata“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 21.

poretka Saveznog predsjedništva još potkraj rujna 1989. razmatrana mogućnost vojne intervencije i uvođenja *vanrednog stanja* u Sloveniji, a vezano uz ustavne promjene, tj. amandmane na tadašnji slovenski Ustav.⁸¹ Do povećanja međunacionalnih napetosti došlo je na području općine Nova Gradiška.

Pred održavanje izbora novogradišku su javnost, ali i šire, uzburkali zahtjevi pristigli iz dijela općine gdje je prevladavalo srpsko pučanstvo koji su bili datirani 20. travnja 1990., odnosno samo dva dana uoči prvog izbornog kruga. Skupština Mjesne zajednice Okučani od srpskih je intelektualaca ustrojila radnu skupinu sa zadatkom da izradi *Elaborat o društveno – gospodarskoj opravdanosti osnivanja općine Okučani*, a pokrenute su i lokalne novine *Naša zemlja*, koje su trebale promicati lokalne okučanske zahtjeve.⁸² Unatoč svemu izbori su održani u zakazano vrijeme i to na više tisuća biračkih mjesta u SR Hrvatskoj, a od kojih su birači na novogradiškom području izišli na 337 dok su na brodskom području glasovanju pristupili na 435 biračkih mjesta (Tablica II.).⁸³ Tako se prvi od moguća dva izborna kruga održao u nedjelju i ponedjeljak 22. i 23. travnja. U ovom je izbornom krugu za izbor zastupnika i odbornika za pobjedu je bilo potrebna apsolutna većina, odnosno kandidat je morao osvojiti 50 % + 1 glas birača koji su pristupili biralištima, a to je morala učiniti najmanje trećina upisanih birača, dok je drugi izborni krug nosio manje izmjene. Naime, drugi krug se održavao 6. i 7. svibnja u onim izbornim jedinicama u kojima nije bilo apsolutnog pobjednika, a u njega su ulazili svi kandidati koji su osvojili više od sedam posto pravovaljanih glasova birača koji su u prvome krugu pristupili izborima. U tom je krugu za izbornu pobjedu bila dovoljna relativna većina, odnosno izbornu pobjedu je odnosio kandidat koji je osvojio najveći broj glasova birača koji su izborima pristupili u drugome krugu.⁸⁴

Političke stranke s područja općine Slavonski Brod u prvom su krugu predložile ukupno 441 kandidata za 137 odborničkih mjesta u skupštinskim vijećima. Najviše osoba su kandidirali HDZ (133), SKH – SDP (80), HDS (64), SSH (58), a bilo je i 86 nezavisnih kandidata. Nadalje, za šest zastupničkih mjesta u vijećima Sabora SRH natjecalo se 36 kandidata, od kojih su najveći broj osoba predložili HDZ i SKH – SDP (po 6), potom SSH i HDS koji su imali po pet kandidata, a zastupničko mjesto je pokušalo osvojiti i osam nezavisnih kandidata.⁸⁵

⁸¹ JOVIĆ, *n.dj.*, str. 53 – 58, 135 – 136.

⁸² Franjo SAMARDŽIĆ, *Novogradiške ratne godine 1990. – 1991.*, Nova Gradiška, 1994., str. 10 – 13 (dalje: SAMARDŽIĆ, *I. dio*).

⁸³ *Izbori 1990., Dokumentacija 801, Godina 1990.*, Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1991., str. 19, 27.

⁸⁴ „Apsolutno pa relativno”, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 281, 27. travnja 1990., str. 2.

⁸⁵ „Tko je tko na kandidacijskim listama, Hadezeovci, nezavisni, komunisti...“, *BL*, br. 15 (2150), 13. travnja 1990., str. 6; Opširnije o listama kandidata, poimeničnim popisima i stranačkoj pripadnosti kandidata s brodskega područja u: „Završena faza kandidiranja“, *BL*, br. 14 (2149), 6. travnja 1990., str. 3; „Kandidati za odbornike VUR-a Skupštine općine Slav. Brod“, *BL*, br. 15 (2150), 13. travnja 1990., str. 3.

Tablica II.

Odziv birača na izbore za odbornike u Skupštinama općina Slavonski Brod i Nova Gradiška ⁸⁶						
Vijeća	Broj izbornih jedinica	Broj biračkih mjesta	Broj upisanih birača	Izašli birači	Postotak	Nevažeci listići
I. KRUG	Općina Nova Gradiška					
VUR	35	112	21525	16802	78,06 %	464
VMZ	39	111	44036	38306	86,99 %	1164
DPV	11	114	47483	39073	82,29 %	1417
II. KRUG	Općina Nova Gradiška					
VUR	16	17	7221	4782	66,22 %	119
VMZ	7	18	8604	5985	69,56 %	404
DPV	4	38	17279	13352	77,27 %	466
I. KRUG	Općina Slavonski Brod					
VUR	38	171	30393	24281	79,89 %	1143
VMZ	46	127	78173	67235	86,01 %	2790
DPV	25	137	80624	66548	82,54 %	2684
II. KRUG	Općina Slavonski Brod					
VUR	26	103	19558	12571	64,28 %	360
VMZ	22	63	46558	31429	67,51 %	955
DPV	13	69	41084	28021	68,20 %	1043

U prvom izbornom krugu na brodskom području su za saborskog zastupnika izabrana tri kandidata HDZ-a, odnosno Ante Klarić kao kandidat za DPV Sabora budući da je u izbornoj jedinici Slavonski Brod II., osvojivši nešto više od 55 posto glasova, ostvario apsolutnu pobjedu, te Branko Janković i Ante Lasić u VUR Sabora (Prilog br. 2). Izbor za zastupnika iz jedinice Slavonski Brod I. ponavljao se u drugom krugu, a u ovoj je jedinici najviše glasova osvojio Milan Tapalović (HDZ) ispred Antuna Milovića (SKH – SDP). Osvajanje zastupničkog mjesta u Vijeću općina vrlo blizu je bio još jedan HDZ-ov kandidat, ali kako je Antun Babić osvojio nedovoljnih 49,72 posto glasova i ovdje se trebao održati drugi krug (Prilog br. 2).⁸⁷

Iako je u drugi krug ušao velik broj kandidata već su rezultati postignuti u prvom izbornom krugu nagovijestili da će vrlo vjerojatno, kao i u ostatku Hrvatske, i na području općine Slavonski Brod doći do uvjerljive pobjede HDZ-a. S druge strane, situacija je ipak bila nešto složenija i nejasnija na novogradiškom području gdje se o svim kandidatima za saborska vijeća trebalo odlučiti u drugom izbornom krugu (6. i 7. svibnja) jer niti jedan od predloženih kandidata nije stekao apsolutno povjerenje birača, a i veći dio općinskih skupština se trebao izabrati u drugom krugu (Prilog br. 4).⁸⁸ U drugom

⁸⁶ *Izbori 1990., Dokumentacija 801, Godina 1990.*, Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1991., str. 19, 27; Od podataka o izlasku birača u prvome krugu malo se razlikuju podaci objavljeni u novogradiškim novinama, Usp. „Odbornici vijeća Skupštine općine“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 281, 27. travnja 1990., str. 2 – 3.

⁸⁷ „Rezultati izbora u Slavoniji i Baranji, Odluka u drugom krugu“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.798, 25. travnja 1990., str. 3.

⁸⁸ „U drugi krug“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 281, 27. travnja 1990., str. 2.

krugu Brođani su za zastupnika u Vijeću općina Sabora izabrali vodeće iz prvoga kruga, tj. kandidate HDZ-a Antuna Babića i Milana Tapalovića, koji je u izbornoj jedinici Slavonski Brod I. za DPV Sabora pobijedio Antuna Milovića, kandidata SKH – SDP i bivšeg predsjednika republičkog Izvršnog vijeća (Prilog br. 2).⁸⁹

U slavonskobrodsku Skupštinu općine izabrano je ukupno 134 odbornika, a najviše ih je bilo iz redova HDZ-a. Naime, ta je stranka uvjerljivo pobijedila na provedenim izborima osvojivši više od 80 posto svih skupštinskih mandata, odnosno čak 111 mjesta u novom sazivu sva tri vijeća SO (Tablica III.). U Vijeće udruženog rada (VUR) izabrano je ukupno 63 odbornika, od kojih je najveći broj bio iz redova HDZ (51), potom 6 odbornika iz SKH – SDP te 5 nezavisnih kandidata i jedan predstavnik HSS-a (Vidi: Prilog br. 1). U Vijeće mjesnih zajednica (VMZ) izabrano je 46 odbornika od kojih ih je 38 bilo iz redova HDZ-a, SKH – SDP je osvojio 5 odborničkih mjesta dok je po jedno mjesto pripalo HDS-u, HSS-u i nezavisnom kandidatu (Vidi: Prilog br. 1). U Društveno – političko vijeće (DPV) Skupštine općine Slavonski Brod izabrano je 25 odbornika i to iz samo dvije stranke. Naime, 22 odbornička mjesta pripalo je HDZ-u, a preostala tri mjesta je osvojio SKH – SDP (Vidi: Prilog br. 1).

Nekoliko dana prije no što je konstituiran novi saziv Sabora koji je za novog predsjednika Predsjedništva izabrao dr. Franju Tuđmana, diljem Hrvatske su održane i konstituirajuće sjednice općinskih skupština. Tako je za 25. svibnja 1990. u Spomen – domu *Đuro Salaj* sazvana konstituirajuća sjednica novog saziva odbornika sva tri vijeća Skupštine općine Slavonski Brod.⁹⁰ Na ovoj sjednici prvotno se trebalo izabrati predsjednika i članove Komisije za izbor i imenovanja, a potom novi predsjednik i potpredsjednik SO koji su trebali voditi Općinu u idućem četverogodišnjem razdoblju. Za predsjednika Skupštine općine odbornici su većinom glasova izabrali dr. Josipa (Jozu) Metera (HDZ), potpredsjednikom je izabran Zdravko Sočković (HDZ), dok su predsjednici skupštinskih vijeća postali također članovi pobjedničke stranke. Tako je za predsjednika VUR-a izabran dr. Mato Vukelić (HDZ), a za potpredsjednika prof. Zvonimir Markotić (HDZ), potom predsjednik VMZ-a je postao Krunoslav Štefančić (HDZ), a potpredsjednikom Dubravko Jošić (HDZ). Dragutin Čengić (HDZ) je postao predsjednik DPV-a, a njegovim zamjenikom je izabran dr. Milan Bitunjac (HDZ).⁹¹ Pred same izbore, 19. travnja 1990. Skupština

⁸⁹ „Rezultati izbora u Slavoniji i Baranji, U većini HDZ, a u Vukovaru i Baranji komunisti“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.807, 8. svibnja 1990., str. 3.

⁹⁰ „Danas konstituirajuća sjednica Skupštine općine“, *BL*, br. 21 (2156), 25. svibnja 1990., str. 1.

⁹¹ *Službeni vjesnik općine Slavonski Brod*, br. 4/90., 28. svibnja 1990., str. 112 – 115; „Svečano, radno i dostojanstveno konstituirana je u Slavonskom Brodu prva poslijeratna više-stranačka Skupština općine, Plebiscitom ukazano povjerenje novim neopterećenim snagama“, „VUR ubuduće, Bez velikih sastanaka“, „Sa Društveno – političkog vijeća, Gotovo svi – prisutni“, „I Vijeće mjesnih zajednica – u novom sazivu“, *BL*, br. 22 (2157), 1. lipnja 1990., str. 2 – 3.

općine je donijela i Odluku o Izvršnom vijeću Skupštine općine kojom je utvrđeno kako Izvršno vijeće sačinjavaju predsjednik i 14 članova. Predsjednika IV-a se biralo na četiri godine i to na prijedlog predsjednika Skupštine općine.⁹² Na zajedničkoj sjednici sva tri vijeća održanoj 15. lipnja 1990. dužnosti je razriješen dotadašnji predsjednik Izvršnog vijeća Vladimir Abramović, i to s nadnevkom od 25. lipnja 1990., potom je mandatarom za sastav novog Izvršnog vijeća SO Slavonski Brod izabran Frano Piplović, a nadopunjena je i skupštinska Odluka o Izvršnom vijeću od 19. travnja 1990. Za članove Izvršnog vijeća SO su izabrani: Ratko Lovrić, Krešimir Rudec, mr. Mato Artuković (HDS), prof. Nedjeljko Marko Pandžić, Mirko Tomac, Vladimir Abramović, Velimir Lovrić, Zdenka Kobašlić, dr. Ivan Boras, Marinko Mikulić, mr. Ivan Boras, Milomir Miladinović te Tomo Grgić (Prilog br. 1).⁹³ Novi čelnik Izvršnog vijeća je u općinskoj vladi okupio članove više političkih stranaka unatoč protivljenju i otporu unutar samog HDZ-a budući da su neki članovi tražili da se općinska vlada sastavi isključivo od predstavnika pobjedničke stranke.⁹⁴

Tablica III.

Skupština općine Slavonski Brod – Stranačka pripadnost odbornika Skupštinskih vijeća nakon oba izborna kruga ⁹⁵				
Stranke/Vijeća	DPV	VMZ	VUR	UKUPNO
HDS	-	1	-	1
HDZ	22	38	51	111
HSS	-	1	1	2
NK	-	1	5	6
SKH – SDP	3	5	6	14
UKUPNO	25	46	63	134

Svakako da je uspjeh ovisio o broju kandidata istaknutih na izborima, a po broju kandidata na ovom je području prednjačila HDZ koja je istaknula ukupno 136 kandidata za odbornička mjesta u SO, od kojih je u nekim izbornim jedinicama bilo i po dva ili više kandidata, te je stranka svojim kandida-

⁹² O Izvršnom vijeću, djelokrugu njegova rada i ovlastima, ali i o ostalim tijelima i ovlastima općinske uprave vidi: *Statut općine Slavonski Brod, Službeni vjesnik općine Slavonski Brod*, Posebni broj, 23. veljače 1990.; ISTO, br. 3/90., 20. travnja 1990., str. 88 i dalje; *Poslovnik Skupštine općine Nova Gradiška, Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 4/90., 16. travnja 1990.; ISTO, br. 9/90., 31. kolovoza 1990.

⁹³ *Službeni vjesnik općine Slavonski Brod*, br. 5/90., 18. lipnja 1990., str. 124 – 125; ISTO, br. 6/90., 16. srpnja 1990., str. 136.

⁹⁴ „Što se događa u redovima HDZ-a, Kušnja demokracije – Otpori desnog krila sve otvoreniji. Ima li HDZ svoje prvoborce koji traže fotelje“, *BL*, br. 23 (2158), 8. lipnja 1990., str. 2.

⁹⁵ *Službeni vjesnik općine Slavonski Brod*, br. 4/90., 28. svibnja 1990., str. 112 – 115; „Rezultati glasanja u drugom krugu“; „Izabrani kandidati za vijeće mjesnih zajednica Skupštine općine“ i „Izabrani kandidati za vijeće udruženog rata Skupštine općine“, *BL*, br. 19 (2154), 11. svibnja 1990., str. 3, 4, 5.

tima pokrila oko 94 % izbornih jedinica.⁹⁶ Unatoč lošem rezultatu na izborima za odbornička mjesta Krunoslav Najzer iz SKH – SDP-a je bio zadovoljan s osvojenih 10 posto odborničkih mandata.⁹⁷ Naime, veće izborne gubitnike predstavljali su SSH, koji nije osvojio niti jedno odborničko mjesto, te KNS. SKH – SDP je na broskom području imao mnogo kandidata u drugome krugu, ali dobar dio izbornih jedinica nije bio pokriven njihovim kandidatima, a gotovo potpuno su zapostavljene ruralne izborne jedinice budući da u 54 izborne jedinice na selu stranka nije niti istaknula kandidate za odbornička mjesta u skupštinskim vijećima.⁹⁸

Za odbornike Skupštine općine Nova Gradiška u dva izborna kruga trebao se izabrati 91 skupštinski odbornik, ali ih je izabrano 85 jer u šest izbornih jedinica (5 u VUR-u i 1 u VMZ-u) nisu zadovoljeni zakonski uvjeti, pa u njima kandidati nisu niti izabrani, a mjesta su ostala upražnjena jer nisu provedeni naknadni izbori.⁹⁹ To su bile izborne jedinice VUR-a u kojima su svoje kandidate trebali izabrati individualni poljoprivrednici, i to jedinice: br. 25 – Adžamovci (Naselja: Adžamovci, Laze, Donji i Gornji Crnogovci, Brđani, Godinjak i Tisovac), br. 26 – Cernik (Naselja: Cernik, Bačindol, Banićevac, Cernička Šagovina, Golobrdac, Opatovac, Opršinac, Podvrško, Sinlije, Šumetlica i Giletinci), br. 28 – Gređani (Naselja: Gređani, Čovac, Donji i Gornji Varoš, Novi Varoš, Uskoci i Vrbovljani), br. 31 – Nova Kapela (Naselja: Nova Kapela, Bili Brig, Donji i Gornji Lipovac, Pavlovci i Stara Kapela), br. 33 – Okučani (Naselja: Okučani, Benkovac, Bijela Stijena, Bobare, Bodegraj, Cage, Donji Rogolji, Dubovac, Čaprginci, Gornji Bogićevci, Lađevac, Lještani, Kosovac, Širinci i Trakovac) te za VMZ u izornoj jedinici br. 32 – Prvča (Mjesne zajednice Prvča, Savski Bok i Visoka Greda).¹⁰⁰ Osim nezavisnih kandidata kojih se u izborima pojavio 51, za ostalih 85 odborničkih mjesta natjecalo se pet političkih stranaka (SKH-SDP, SSH, HDS, HDZ i HKDS) koje su istaknule ukupno 216 kandidata te se za jedno odborničko mjesto prosječno natjecalo nešto više od 3 kandidata.¹⁰¹ Najviše kandidata, odnosno 74, biračima je predložio Socijalistički savez (SSH), te HDZ koja je predložila 57 kandidata. Ostale stranke predložile su manji broj kandidata, odnosno HKDS 31, a slijedili su HDS s 28, SKH – SDP s 18 te

⁹⁶ „Izbori '90“, *Posavska Hrvatska* (Slavonski Brod), br. 3, travanj 1990., str. 2.

⁹⁷ „Izborne iskrice, Izjave“, *BL*, br. 20 (2155), 18. svibnja 1990., str. 1.

⁹⁸ „Izborni debakl broskih komunista, Samokandidiranje davno potrošenih ljudi“, *BL*, br. 20 (2155), 18. svibnja 1990., str. 2.

⁹⁹ „Izbori u novogradiškoj općini, Krenula izborna utrka“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.787, 12. travnja 1990., str. 8.

¹⁰⁰ *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 5/90., 28. svibnja 1990., str. 2 – 3.

¹⁰¹ „Na novogradiškom području, Počela izborna kampanja“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.751, 1. ožujka 1990., str. 13; Popis kandidata u: „Liste kandidata za odbornike vijeća Skupštine općine“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 279, 6. travnja 1990., str. 5 – 7; „Kandidati općine Nova Gradiška za vijeća Sabora SR Hrvatske“, *ISTO*, br. 280, 20. travnja 1990., str. 5 – 8.

Koalicija narodnog sporazuma (HDS, HKDS i HSLs) s 8 predloženih kandidata.¹⁰²

Nakon završetka oba izborna kruga najviše odborničkih mjesta u Skupštini općine (Tablica IV.), kao i na slavonskobrodskom području, osvojila je HDZ, čak 47. No, osim HDZ-a i za razliku od broskog područja dobre rezultate postigle su i ostale političke stranke od kojih je najbolji rezultat osvajanjem 15 mandata za novi saziv Skupštine općine postigao Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske (SSH). U Vijeće udruženog rada (VUR) izabrano je ukupno 35 odbornika, a najviše ih je bilo iz HDZ-a (17) te potom 5 nezavisnih odbornika, po 4 odbornika iz HDS-a i SKH – SDP, po 2 iz HKDS-a i SSH-a te 1 odbornik Koalicije narodnog sporazuma (Vidi: Prilog br. 3). U Vijeće mjesnih zajednica (VMZ) izabrano je 39 odbornika od kojih su 23 bila iz HDZ-a, 10 iz SSH-a, 3 iz HKDS-a, 2 iz HDS-a te 1 iz redova SKH – SDP (Vidi: Prilog br. 3). U Društveno – političko vijeće (DPV) izabrano je ukupno 11 odbornika od kojih je 7 bilo iz redova HDZ-a, 3 iz SSH-a te 1 odbornik iz HDS-a (Vidi: Prilog br. 3).

Tablica IV.

Skupština općine Nova Gradiška – Stranačka pripadnost odbornika skupštinskih vijeća nakon oba izborna kruga ¹⁰³				
Stranke/Vijeća	DPV	VMZ	VUR	UKUPNO
HDS	1	2	4	7
HDS/HKDS/HSLs	-	-	1	1
HDZ	7	23	17	47
HKDS	-	3	2	5
NK	-	-	5	5
SKH – SDP	-	1	4	5
SSH	3	10	2	15
UKUPNO	11	39	35	85

Konstituirajuća zajednička sjednica sva tri novogradiška skupštinska vijeća je sazvana za 23. svibnja 1990., a na njoj su se trebali izabrati novi općinski čelnici.¹⁰⁴ Za predsjednika Skupštine općine je izabran Zdravko Sokić (HDZ) dok je potpredsjednikom postao njegov stranački kolega Ivan Lekić.¹⁰⁵ U obnašanju lokalne vlasti u skupštini sudjelovala je još samo HDS, ali moglo bi se reći i KNS budući da je Željko Furić iz Hrvatske demokratske stranke izabran za predsjednika Društveno – političkog vijeća, a s obzirom da su sva predsjednička i potpredsjednička mjesta pripala članovima

¹⁰² "Izbori u novogradiškoj općini, Krenula izborna utrka", *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.787, 12. travnja 1990., str. 8.

¹⁰³ *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 5/90., str. 4; „Odbornici vijeća Skupštine općine“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 281, 27. travnja 1990., str. 2 – 3.

¹⁰⁴ „Nova Gradiška, Skupština 23. svibnja“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.815, 17. svibnja 1990., str. 16.

¹⁰⁵ *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 5/90., 28. svibnja 1990., str. 4.

HDZ-a, tako je i Furićev zamjenik postao Marijan Šapina (HDZ). Predsjedničko mjesto u Vijeću udruženog rada pripalo je Krešimiru Alasiću, a njegov zamjenik je postao Milan Prpić. Nadalje, predsjednik i potpredsjednik Vijeća mjesnih zajednica postali su Alojz Sokić i Miroslav Čupić, a svi su oni ujedno sačinjavali i Predsjedništvo Skupštine općine.¹⁰⁶ Istodobno s izborom skupštinskih dužnosnika, mandat za sastav nove općinske vlade, odnosno Izvršnog vijeća, dobio je mr. Davorin Lukač (HDZ), a za članove Izvršnog vijeća izabrani su: Drago Babić, Ludmila Brdarić, Alojz Dubiel, dr. Stjepan Erpačić, dr. Igor Ferenčina, Zdenko Kurjaković te Antun Lukačević (Prilog br. 3).¹⁰⁷

Nakon provedena oba kruga izbora bilo je jasno kako je HDZ odnijela uvjerljivu pobjedu na izborima osvojivši natpolovičan broj mandata, odnosno odborničkih mjesta u skupštinama općina Slavonski Brod i Nova Gradiška. U poslijebornim osvrtima stranačkih čelnika na novogradiškom području bilo je zamjetno zadovoljstvo čelnika HDZ-a, HDS-a i SSH-a postignutim rezultatima te otvoreno nezadovoljstvo članova SKH – SDP. Naime, prve tri stranke su na općinskim izborima ostvarile dobre rezultate jer su ukupno osvojile 69 od 85 odborničkih mandata. S obzirom na plebiscitarnu podršku HDZ-u, kako je to zaključio predsjednik podružnice HDS-a dr. Stjepan Erpačić, njegova stranka je osvajanjem 15 do 30 posto glasova ostvarila uspjeh, a s 11.000 glasova i osvajanjem 15 odborničkih mjesta još je zadovoljniji bio Ivan de Villa iz SSH-a.¹⁰⁸ Svakako najvećeg gubitnika ovih izbora predstavljao je SKH – SDP koji je do ovih izbora imao neprikosnovenu vlast, a na izborima je osvojio samo 5 odborničkih mandata u općinskoj Skupštini Nove Gradiške. Svoje nezadovoljstvo je naglasio i Mihajlo Rapačić (SKH – SDP) zaključivši kako su gotovo svi kandidati Lijevo blok, koji je u općinskoj Skupštini osvojio 22,3 posto mjesta, bili članovi spomenute stranke čime je ujedno aludirao i na članove SSH-a kao dio SKH – SDP-a što je ustvari bio problem tzv. dvojnog članstva, dok je dr. Igor Ferenčina (HKDS) slabije rezultate obrazložio činjenicom da se stranka oformila među posljednjima i stoga niti nije bila toliko prisutna među biračkim tijelom, te iako je imala dosta članova dobila je malo glasova.¹⁰⁹

¹⁰⁶ *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 5/90., 28. svibnja 1990., str. 5 – 6.; CAFU-TA, *Kronologija 1990. – 1992.*, str. 16 – 18; Franjo SAMARDŽIĆ, *Novogradiške ratne godine 1991. – 1992.* (II. dio), Nova Gradiška, 1995., str. 14 (dalje: SAMARDŽIĆ; *II. dio*); „Nova Gradiška, Konstituirana Skupština općine“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.821, 24. svibnja 1990., str. 20.

¹⁰⁷ *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 5/90., 28. svibnja 1990., str. 6; „Nova Gradiška, Konstituirana Skupština općine“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.821, 24. svibnja 1990., str. 20; „Nevolje politike odgađaju blagostanje“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 1, 31. listopada 1990., str. 2.

¹⁰⁸ „Novinska anketa Novogradiškog glasnika“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 1, 31. listopada 1990., str. 4.

¹⁰⁹ ISTO.

Izborna i postizborna situacija na novogradiškom i brodskom području, odnosno postignuti rezultati nimalo nisu odudarali od rezultata postignutih u ostatku SR Hrvatske. Naime, prema raspoloženju birača Hrvatska demokratska zajednica i dr. Franjo Tuđman su zabilježili vrlo uvjerljivu pobjedu te su osvajanjem natpolovičnog broja mandata u sva tri vijeća za novi saziv Sabora SR Hrvatske mogli formirati novu vlast.¹¹⁰ Od ukupno 356 mandata u saborskim vijećima općina, udruženog rada te u Društveno – političkom vijeću HDZ je osvojila 205 mandata ili čak 57,58 posto mandata. Prema izbornim rezultatima i raspoloženju birača bilo je jasno kako dvije najjače grupacije u novom sazivu Sabora predstavljaju spomenuta HDZ te SKH – SDP koji su zajedno osvojili gotovo 85 posto saborskih mandata. Naime, reformirani komunisti su sa samostalno osvojena 73 mandata (20,51 %) postigli solidan rezultat, ali je on bio još bolji jer su u zajedničkom nastupu s kandidatima SSH-a, SSOH-a, SUBNOR-a te Zelenom akcijom iz Splita osvojili daljnja 23 mjesta (6,46 %). Ovo potvrđuje i činjenica kako su sve ostale političke grupacije kao i nezavisni kandidati zajedno osvojili samo 55 mjesta u Saboru, odnosno petnaestak posto mandata. Nadalje, od spomenutih 55 mjesta ostalih stranaka koalicijski partneri SKH-SDP su samostalno osvojili 5 mandata (SSH 4, SSOH 1) pa se logičnim nameće zaključak kako su mjesta bila podijeljena između HDZ-a (57,58 %) te reformiranih komunista i njihovih koalicijskih partnera koji su, što samostalnim što zajedničkim izlaskom na izbore, osvojili ukupno 101 saborsko mjesto ili 28,37 posto mandata. Prema brojnosti zastupnika potom su slijedili nezavisni kandidati s 13 mjesta (3,65 %), Koalicija narodnog sporazuma s 11 (3,09 %) te Hrvatska demokratska stranka s 10 osvojenih mjesta (2,81 %), a ostale su političke grupacije osvojile zanemarivih 16 mjesta (4,49 %). Među potonjima je bilo izabrano i pet zastupnika (1,40 %) Srpske demokratske stranke (SDS), odnosno tri kandidata u VOP te po jedan kandidat u DPV i VUR u novom sazivu Sabora SRH (Tablica V).¹¹¹

Poslijeizborna situacija i promjene na lokalnoj političkoj sceni

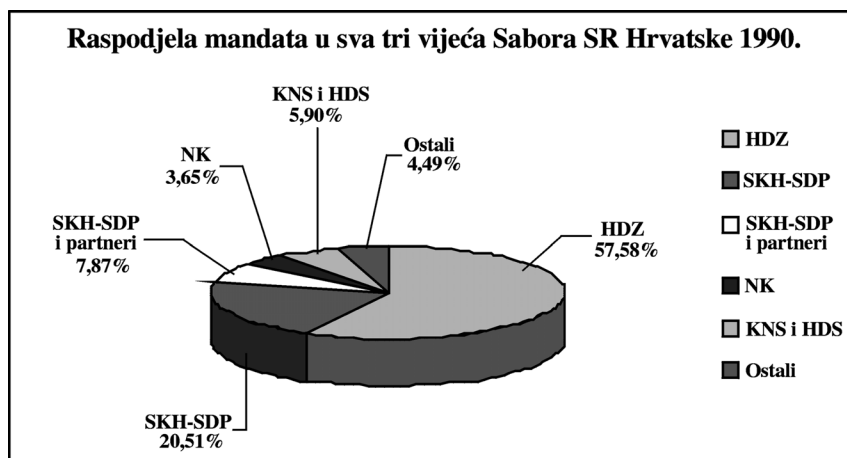
Unatoč uvjerljivoj pobjedi HDZ-a na prvim višestranačkim izborima, što je bila i volja većine građana SR Hrvatske, i nadalje su rasle međunacionalne napetosti, a dolazi i do zaoštavanja unutrašnje sigurnosno – političke situacije. Ova pobjeda je bila svojevrsno iznenađenje i za same članove HDZ-a, dok je istodobno vrlo vjerojatno bio iznenađen i politički vrh u Beogradu, koji je prvotno očekivao izbornu pobjedu Koalicije na čelu sa Savkom Dabčević – Kučar te Mikom Tripalom, ali je kasnije konstatirao kako je izvjesna pobjeda Tuđmanovog HDZ-a. No, nitko nije očekivao tako uvjerljive rezultate koje je postigla HDZ.¹¹² Nakon potvrde postignutih izbor-

¹¹⁰ Opširnije o rezultatima prvih izbora u SR Hrvatskoj: *Hrvatska u izborima '90.*

¹¹¹ *Hrvatska u izborima '90.*, str. 207; „Poznati izborni rezultati“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 22.

¹¹² JOVIĆ, *n.dj.*, str. 125.

Tablica V.

nih rezultata, i samo desetak dana prije svečanog konstituiranja novog saziva Sabora, Hrvatska (i Slovenija) je razoružana. Mimo Predsjedništva Hrvatske, pod čijom je nadležnošću bila Teritorijalna obrana (TO), a po nalogu Saveznog sekretarijata za narodnu obranu (SSNO) Hrvatskoj je oduzeto oružje Teritorijalne obrane te je smješteno u skladišta JNA.¹¹³ Ubrzo potom, u drugoj polovici 1990. dolazi do prvih nemira na prostorima s većinskim udjelom srpskog stanovništva u Dalmaciji i na Baniji, a nemiri se potom u proljeće 1991. šire u zapadnu Slavoniju (napad na policijsku postaju Pakrac početkom ožujka 1991.) te na istočnu Slavoniju. Nakon što je 1. srpnja 1990. u Kosovu kraj Knina službeno objelodanjeno osnivanje Srpske autonomne oblasti u Hrvatskoj, na čije čelo je postavljen predsjednik Skupštine općine Knin dr. Milan Babić, postavljanjem barikada i blokiranjem vitalnih cestovnih i željezničkih prometnica započela je pobuna dijela građana srpske narodnosti.¹¹⁴ U hrvatskoj, ali i u jugoslavenskoj javnosti, vladala je psihoza državnog udara kojim bi vojska uvela reda u SFRJ, što svakako nije bilo bez osnova budući da je general Veljko Kadijević, načelnik Saveznog sekretarijata za narodnu obranu (SSNO), početkom travnja 1990. predlagao da Savezno predsjedništvo zatraži od Ustavnog suda da se višestranački izbori u Sloveniji i Hrvatskoj proglašaju neustavnima, odnosno da se izbori ponište.¹¹⁵ Nadalje, vojni vrh se na uporabu vojske u Sloveniji spremao još u rujnu 1990., dok je za listopad planirana moguća intervencija u Hrvatskoj, ali do operacionalizacije planova je došlo potkraj siječnja 1991., s tzv. *aferom Špegelj* i montiranim filmom iz Kontraobavještajne službe (KOS) koji su treba-

¹¹³ "Oduzeto oružje Teritorijalnoj obrani", *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 23; „Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali po našem nalogu.”, prema: JOVIĆ, *n.dj.*, str. 146.

¹¹⁴ „Proglašena „srpska krajina“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 27.

¹¹⁵ JOVIĆ, *n.dj.*, str. 136.

li rezultirati povodom za intervenciju snaga JNA.¹¹⁶ Unatoč neuspjehu ovoga plana vojska je i nadalje razmatrala planove vojnih akcija za obaranje legalno izabranih vlasti, razmatrana je mogućnost državnog udara u Hrvatskoj i Sloveniji, a sredinom ožujka 1991. propao je pokušaj uvođenja izvanrednog stanja u cijeloj SFRJ.¹¹⁷

Na prvoj poslijeizbornoj konferenciji za tisak održanoj 24. travnja 1990. predsjednik HDZ-a dr. Franjo Tuđman je izbore ocijenio plebiscitom za stranku koja je narodu obećala mogućnost da odlučuje o svome samoodređenju te je najavio buduće korake koji će se poduzeti. Naime, najavio je da će prvi koraci nove vlasti biti usmjereni na izradu novog Ustava, a zatim predstoje razgovori s predstavnicima ostalih naroda o ustanovljenju novih odnosa u Jugoslaviji. Temeljeno na pravu na samoodređenje Tuđman je ključnim pitanjem za buduću jugoslavensku zajednicu označio postizanje dogovora o konfederativnom uređenju, koje je dominiralo u stranačkom političkom programu, u kojem bi svaki narod imao pravo na suverenost i samoodređenje.¹¹⁸ No, uvidjevši svu opasnost ranije spomenutih beogradskih planova, ali i nemogućnost postizanja dogovornog rješenja krize jugoslavenske federacije, hrvatsko se državno čelništvo, koje je zajedno sa SR Slovenijom zastupalo stav o konfederativnom uređenju Jugoslavije, odlučilo za provođenje referenduma o budućnosti Hrvatske unutar SFRJ, odnosno na referendum o samostalnosti i suverenosti Republike Hrvatske. Suprotno tome, opstanak Jugoslavije i njezino federativno uređenje predstavljali su *životno pitanje* za SR Srbiju, odnosno Srbe u Jugoslaviji. Još i prije provođenja prvih izbora u SR Hrvatskoj koncem ožujka 1990. nakon sastanka „koordinacije“ u SR Srbiji, na kojem su sudjelovali svi važniji republički dužnosnici, nazi-
rao se stav SR Srbije vezan uz buduće uređenje jugoslavenske federacije. Srbija nikako nije željela pristati na konfederaciju, a jedini mogući način na koji se to moglo ostvariti, odnosno nekakva ugovorna garancija prava srpskog naroda u drugim republikama, nije bio prihvatljiv. Predviđalo se da će republike proglasiti nove ustave koji će biti u sukobu s važećim Ustavom SFRJ, o novom se neće postići dogovor i Jugoslavija će nestati. Potom će se logičnim slijedom događaja postaviti pitanje konfederativnog uređenja do kojeg neće doći pa će to rezultirati sukobima uslijed neslaganja Srba iz Hrvatske i BiH s položajem *odvajanja od matice i pretvaranja u nacionalnu manjinu*.¹¹⁹ Za srbijanske političare su granice bile samo administrativne prirode i Hrvatska je (i BiH) mogla napustiti SFRJ, ali bez teritorija na kojima

¹¹⁶ JOVIĆ; *n.dj.*, str. 190, 201, 215; “Šokantan film KOS-a falsifikat i montaža“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 38; Opširnije: Slaven LETICA – Mario NOBILO, *JNA, Rat protiv Hrvatske, Scenarij vojnog udara u Hrvatskoj i metode specijalnog rata u njegovoj pripremi*, Posebna izdanja Globusa, Zagreb, 1991.

¹¹⁷ JOVIĆ; *n.dj.*, str. 276 – 278, 286 – 294, 306 – 311, 319 – 324.

¹¹⁸ „Konferencija za novinare vođe HDZ-a dr. Franje Tuđmana, Izbori – plebiscit hrvatskog naroda“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.798, 25. travnja 1990., str. 3.

¹¹⁹ JOVIĆ, *n.dj.*, str. 10, 131, 208, 284.

su živjeli Srbi.¹²⁰ Unatoč suprotnim stajalištima predsjednici jugoslavenskih republika su 18. travnja 1991. u ohridskoj vili *Biljana* postigli dogovor kojim su do kraja svibnja republičke skupštine trebale raspisati referendum na kojima bi se građani izjasnili jesu li za opciju da se tadašnja jugoslavenska zajednica transformira u savez suverenih država ili da ostane savezna država. Nekoliko dana kasnije odlučeno je da se 19. svibnja 1991. održi referendum u Republici Hrvatskoj.¹²¹

U lokalnim sredinama i dalje je dolazilo do pogoršavanja opće sigurnosno – političke situacije, a to se osobito odnosilo na novogradiško područje. Kako je u svibnju 1990. JNA oduzela oružje Teritorijalne obrane (TO) i tim činom gotovo potpuno razoružala RH pokušalo se restrukturirati TO koja je izvorno bila zamišljena na principu sveopćeg narodnog otpora, ali ubrzo je došlo i do odbacivanja koncepta TO-a i raspuštanja istog početkom prosinca 1990.¹²² Uviđajući sve jače pogoršavanje sigurnosne situacije u drugim dijelovima RH, u potrazi za novim vidovima obrane Međustranačko vijeće RH u kojem su bile zastupljene političke stranke, a koje je utemeljeno odlukom predsjednika Republike, je na svojoj prvoj sjednici održanoj 15. ožujka 1991. zaključilo da se pristupi osnivanju Narodne zaštite (NZ). Sedam dana kasnije, odnosno 22. ožujka je osnovano Međustranačko vijeće Narodne zaštite Republike Hrvatske. Tako u proljeće 1991. dolazi do osnivanja prvih međustranačkih općinskih vijeća diljem Hrvatske, a u njihovom radu sudjeluju gotovo sve političke stranke koje su bile zastupljene na dotičnom području, a vijeća postaju inicijatori i koordinatori svih obrambenih priprema na svome području. Jednu od prvih zadaća općinskih međustranačkih vijeća predstavljalo je osnivanje postrojbi Narodne zaštite koja je ubrzo organizirana na cijelom području RH kao jedinstveni organizirani oblik otpora.¹²³ Kako se u proljeće 1991. diljem Hrvatske krenulo u osnivanje međustranačkih vijeća, odnosno Odreda Narodne zaštite (ONZ), prvotno zamišljenih kao oblik nenaoružanog širokog općenarodnog otpora, a potom naoružanog oblika otpora kojeg je temelj činilo samoorganiziranje građana, tako se i na novogradiškom i brodskom području prišlo ustrojavanju ONZ-a. Istodobno, s odlukom o osnivanju međustranačkih vijeća i kretanjem u ustrojavanje Narodne zaštite, Međustranačko vijeće SO Slavonski Brod osnovano je već 18. ožujka, a 22. travnja je donijelo odluku o pokretanju osnivanja međustra-

¹²⁰ JOVIĆ, *n.dj.*, str. 168, 178 – 179, 191, 208, 284.

¹²¹ „Referendum do kraja svibnja“; „Referendum 19. svibnja“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 51 – 52.

¹²² „Ispitati odgovornost generala Kadijevića“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 36; DAVOR MARIJAN, *Smrt oklopne brigade, Prilozi za istraživanje rata za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu 1990. – 1992.*, Zagreb, 2002., 1 – 3; Opširnije o Teritorijalnoj obrani u: Marinko OGOREC; *Vojna sila bivše Jugoslavije*, Rijeka, 2001., str. 165 – 175; Martin ŠPEGELJ, *Sjećanja vojnika*, Zagreb, 2001. (II. izdanje), str. 71 – 105; LETICA – NOBILO, *n.dj.*, str. 72; Dražen NAJMAN, Ivan POSILOVIĆ, Marija DUJIĆ, *Narodna zaštita u Domovinskom ratu*, Zagreb, 2002. (dalje: NAJMAN, POSILOVIĆ, DUJIĆ, *Narodna zaštita*), str. 24.

¹²³ Opširnije: NAJMAN, POSILOVIĆ, DUJIĆ, *Narodna zaštita*.

načkih vijeća po mjesnim zajednicama sa zadacima upisa i evidentiranja dragovoljaca u nenaoružane odrede NZ-a, koja se „osniva kao oblik obrambenog nenaoružanog samoorganiziranja građana Republike Hrvatske u mjesnim zajednicama i općinama radi pružanja organiziranog narodnog otpora svakome tko bi ugrozio suverenitet i teritorijalni integritet Republike Hrvatske“.¹²⁴ Uglavnom, obrambene pripreme su zauzimale gotovo sve slobodno vrijeme lokalnih vlasti, a kako se sve više približavao nadnevak od 19. svibnja 1991. za koji je bio zakazan referendum sve su više jačale napetosti na područjima u SR Hrvatskoj gdje je bila prisutna veća isprepletenost nacionalnih skupina, odnosno gdje je bio miješani sastav pučanstva. Tako se i na novogradiškom i slavonskobrodskom području sigurnosno – politička situacija sve više pogoršavala, a manifestirala se na nekoliko načina. Naime, na brodskom području glavnu ulogu u povećavanju napetosti imale su snage JNA stacionirane u brodskom garnizonu *Ivan Senjug Ujak* koje su bezrazložno i nepotrebno uznemiravale stanovništvo. Tako su jedinice JNA 12. veljače 1991. uzurpirale funkcije legalnih organa policije te su pod punom ratnom spremom u ulici Đure Salaja zaustavljali i usmjeravali promet.¹²⁵ Petnaestak dana prije održavanja referenduma dolazak vojnih oklopnih vozila u brodsku vojarnu rezultirao je spontanim protestnim okupljanjem građana, a već sutradan su radnici iz tvornice *Đuro Đaković* blokirali tvornicu kako bi onemogućili pripadnike JNA da iz tvorničkog kruga odvezu tenkove.¹²⁶ Dodatni nespokoj među lokalnim pučanstvom izazivale su i vijesti iz drugih dijelova Hrvatske u kojima je došlo do eskalacije sukoba. I dok je na području općine Slavonski Brod, iako ne i bez incidenata, vladala nešto mirnija poslijeizborna situacija, na području novogradiške općine dolazi do porasta međunacionalnih nesnošljivosti, a tenzije su se počele povećavati još uoči samih izbora. Naime, još 20. travnja 1990. Skupština Mjesne zajednice Okučani je od srpskih intelektualaca ustrojila radnu skupinu sa zadatkom da izradi *Elaborat o društveno – gospodarskoj opravdanosti osnivanja općine Okučani*, a već 22. lipnja je proglašena odluka o osnivanju općine. Hrvatsko pučanstvo na to je odgovorilo zahtjevom za osnivanjem općine Stara Gradiška, a napetosti potom i dalje rastu. Na zborovima građana po srpskim selima širena je nesnošljivost prema Hrvatima kao i prema općini Nova Gradiška koja je označena uzrokom svih nedaća za Srbe okučanskog kraja, a pokrenute su i lokalne novine *Naša zemlja*.¹²⁷ Potom do kraja 1991. dolazi do zahtjeva za pripajanjem 32 naselja općini Pakrac o čemu je 20. siječnja 1991. održan i referendum, a odbornici tih građana koji su bili izabrani u Skupštinu općine Nova Gradiška i njezina predstavnička tijela, kao kandidati Socijalističkog saveza i reformiranih komunista, svjesno su opstruirali rad općin-

¹²⁴ CAFUTA, *Kronologija 1990. – 1992.*, str. 33 – 34.

¹²⁵ ISTO, str. 31.

¹²⁶ „Dali smo maksimum (Ne damo tenkove)“, *BL*, br. 1 (2240), 3. siječnja 1992., str. 2; CAFUTA, *Kronologija 1990. – 1992.*, str. 35.

¹²⁷ SAMARDŽIĆ, *I. dio*, str. 10 – 13.

ske Skupštine. Naime, iako im je vlast ponudila mjesta u više općinskih komisija oni su na temelju raznih opravdanja izostajali sa sjednica, odbijali su bilo kakvu suradnju te su bojkotirali Skupštinu općine i svako sudjelovanje u vlasti.¹²⁸ Ubrzo potom dolazi i do osnivanja prvih ogranaka Srpske demokratske stranke (SDS) koji se predstavljaju kao zastupnici interesa građana srpske zajednice.¹²⁹

U jednogodišnjem međurazdoblju koje je nastupilo nakon provedbe prvih višestranačkih izbora, a do provedbe referenduma o samostalnosti došlo je i do određenih promjena na političkoj sceni u općinama Slavonski Brod i Nova Gradiška. Naime, mnoge podružnice političkih stranaka su nakon izbora održale izborne skupštine na kojima je djelomično ili potpuno promijenjeno stranačko vodstvo, potom je došlo i do međustranačkih prelazaka nekih ljudi, a za tamošnju političku scenu iznimno je važan i osnutak podružnica novih političkih stranaka, poput Hrvatske narodne stranke (HNS) te Srpske demokratske stranke (SDS) i potom Srpske narodne stranke (SNS).

Svakako, najveću pozornost zauzimali su postupci HDZ-a, stranke koja je voljom biračkog tijela postala neprikosnovena na tome području, baš kao nekada SK. Tako je nakon izbora HDZ na novogradiškom području brojala oko 4.000 članova, a izabrani su kandidati za opći sabor HDZ-a te stranački čelnici na novogradiškom području. Predsjednik podružnice je ostao Marijan Šulentić, a u predsjedništvo su ušli Dragica Vidmar (potpredsjednik ogranaka), Alojz Jakirčević, Alojz Sokić, Marijan Šapina, Ivan Babić, Ivan Marijanović (tajnik), Mladen Tomašević (blagajnik), Adam Tomičić, Željko Bigović i Krešimir Kastmiller.¹³⁰ Istodobno, i HDS je održala izbornu skupštinu na kojoj je došlo do promjene stranačkog čelništva u koje su ušli Dubravko Marković kao predsjednik, Ivo Marijanović kao potpredsjednik, Darko Španić kao tajnik te Antun Svetlečić kao blagajnik novogradiške stranačke podružnice. Ujedno je izabran Nadzorni odbor te Časni sud podružnice HDS-a.¹³¹

Od ostalih političkih stranaka treba spomenuti gubitnike na lokalnoj razini, ali i osnutak ogranaka novih političkih stranaka koje su se pojavile nakon prvih izbora. Naime, zbog slabih rezultata na izborima došlo je do transformacije SSH-a, prelazaka kadrova, a početkom lipnja 1990. pokrenute su pripreme za osnivanje nove Socijalističke stranke koja bi zamijenila dotadašnji SSH.¹³² Tako je 2. lipnja 1990. u Zagrebu održan osnivački skup

¹²⁸ SAMARDŽIĆ, *I. dio*, str. 9.

¹²⁹ ISTO, str. 11 – 25.

¹³⁰ „Izborna skupština općinske organizacije HDZ-a“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 1, 31. listopada 1990., str. 11.

¹³¹ „Izborna skupština Podružnice Hrvatske demokratske stranke“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 2, 23. studenoga 1990., str. 2.

¹³² „Iz višestranačkog života, Pripreme za osnivačku skupštinu Socijalističke stranke“, *BL*, br. 23 (2158), 8. lipnja 1990., str. 4.

novu Socijalističku stranku Hrvatske na kojemu su brodski ogranak predstavljali Zdravko Janč i Stjepan Kokanović, a ubrzo potom trebalo je uslijediti i formiranje brodske stranke na čelu čijega Inicijativnog odbora se nalazio mr. Ivan Grgić.¹³³ Nadalje, do određenih promjena je došlo i u SKH – SDP-u koji je najavio preispitivanje stranačkog programa i donošenje novog u kojem bi se dala jasna određenja oko nacionalnog pitanja, ustrojstva Hrvatske kao suverene države i njenog mjesta unutar SFRJ.¹³⁴ Do određenih potresa je došlo i unutar stranaka bivše Koalicije narodnog sporazuma koja na izborima nije postigla očekivane rezultate te se raspala. Osnovane su i neke nove stranke poput Hrvatske narodne stranke (HNS), koje su namjeravale privući dio spomenutih birača, a do najjače krize je došlo u brodskoj organizaciji HDS-a koja se, 29. listopada 1990., raspala. Naime, zbog neslaganja s radom stranačkog vodstva u Zagrebu, ali i orijentacije sve više desno od političkog centra, brodski HDS je napustilo gotovo cijelo predsjedništvo Općinskog odbora, odnosno ostavke su podnijeli predsjednik Pero Katalinić, potpredsjednik Tomo Galović te Mladen Poštenjak i Ivan Djurčević (st.).¹³⁵

S druge strane, na lokalnoj političkoj sceni je došlo i do osnivanja novih političkih stranaka, i to nekoliko stranaka hrvatskog te dvije srpskog predznaka. Tako je na brodskom području, u selu Šumeće, 11. kolovoza 1990. osnovan ogranak HKDS-a čijim je predsjednikom postao Mijo Dujmović.¹³⁶ Ta je politička stranka već bila prisutna na novogradiškom području i sudjelovala je u prvim višestranačkim izborima, a Slavonski Brod je gradski ogranak stranke dobio tek 15. prosinca 1991. kada je održana osnivačka skupština stranke, na kojoj je za predsjednika izabran dr. Marko Perković.¹³⁷ Potkraj godine došlo je i do službenih osnivanja ogranaka HNS-a, prvo u Novoj Gradiški, a potom u Slavanskom Brodu, čiji su inicijativni odbori već neko vrijeme djelovali na području obje općine. Tako je 25. studenoga 1990. u Novoj Gradiški osnovana stranačka podružnica kojoj je prisustvovala i Savka Dabčević – Kučar, a politički program stranke se temeljio na ekonomskim problemima i njihovom što uspješnijem rješavanju. Dotadašnji Inicijativni odbor, u sastavu Stanislav Kekez (predsjednik), Ivica Trobić (tajnik) te Marin Vlaović (blagajnik), je na osnivačkoj skupštini zadobio povjerenje članstva i prerastao je u Predsjedništvo novogradiške podružnice HNS-a.¹³⁸ Do osni-

¹³³ „Osnivački kongres socijalista, Nova Socijalistička stranka Hrvatske“, *BL*, br. 22 (2157), 1. lipnja 1990., str. 3; „Iz višestranačkog života, Pripreme za osnivačku skupštinu Socijalističke stranke“, *BL*, br. 23 (2158), 8. lipnja 1990., str. 4.

¹³⁴ „SKH – SDP, Nov program rada“, *BL*, br. 30 (2165), 27. srpnja 1990., str. 2.

¹³⁵ „Raspad HDS-a u Brodu“, *BL*, br. 44 (2179), 2. studenoga 1990., str. 9.

¹³⁶ „Podružnica HKDS osnovana u Šumeću, Ne žele vlast no novu, bolju Hrvatsku“, *BL*, br. 33 (2168), 17. kolovoza 1990., str. 3.

¹³⁷ „Još jedna stranka u Brodu“, *BL*, br. 51 (2238), 20. prosinca 1991., str. 2; CAFUTA, *Kronologija 1990. – 1992.*, str. 58.

¹³⁸ „Uskoro dolazi Savka“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 2, 23. studenoga 1990., str. 3; „Ima prostora za zajedničko djelovanje“, *ISTO*, br. 3, 24. prosinca 1990., str. 3.

vanja brodskog ogranka stranke došlo je 16. prosinca kada je održana osnivačka skupština na kojoj su izabrana tijela i čelnici Općinskog odbora HNS-a. Predsjednikom podružnice je postao dotadašnji predsjednik Inicijativnog odbora Pero Katalinić, koji je nakon raspada HDS-a krajem listopada, s još 15-ak članova prešao u HNS.¹³⁹ Odmah potom stranka je osnivanjem prvog ogranka u Oriovcu, gdje je imala i najbrojnije članstvo, te u Slavenskom Šamcu pokrenula osnivanje niza stranačkih podružnica u selima brodskog Posavlja.¹⁴⁰

Posebno pitanje predstavlja političko organiziranje srpskog pučanstva koje je na području novogradiške općine u sastavu pučanstva imalo udio od oko 20-ak posto. Naime, iako je u vrijeme osnivanja političkih stranaka u SRH 17. veljače 1990. u Kninu održana i osnivačka skupština Srpske demokratske stranke (SDS) ona na novogradiškom i brodskom području u vrijeme prvih izbora nije imala vlastite ogranke.¹⁴¹ S obzirom na stranačke ciljeve koji su proklamirani u Kninu, a koji su težili očuvanju federativno uređene Jugoslavije i jedinstvene JNA, postoji velika vjerojatnost da su se u prvim višestranačkim izborima glasovi ovih građana disperzirali između stranaka tzv. lijeve opcije. S obzirom na veći udio srpskog pučanstva SDS je na području novogradiške općine osnovan nešto ranije nego u Slavenskom Brodu. No, osnivanje podružnica ove stranke bilo je prikriveno, a moglo bi se reći čak i tajno budući da su se širile glasine o njenom osnutku, pa je tako na osnivačkom skupu SDS-a u Liješću (općina Bosanski Brod, Bosna i Hercegovina) rečeno kako stranka djeluje i u Slavenskom Brodu te da broji oko tri tisuće članova, iako službene potvrde ovih vijesti nije bilo.¹⁴² Ovakva nagađanja su svoju potvrdu dobila tek mjesec dana nakon osnutka ogranka. Naime, SDS je osnovana već 29. kolovoza 1990. na području gradskog Mjesnog odbora *Đuka Matanić*, gdje je bila najveća koncentracija srpskog pučanstva u gradu, a potom je taj odbor preimenovan u Općinski odbor SDS-a na čije čelo je izabran Dušan Kostadinović.¹⁴³ Općinska organizacija stranke podijeljena je u tri organizacije, odnosno na gradsku organizaciju te istočni i zapadni dio općine, a svoju službenu osnivačku skupštinu je imala u susjednoj Bosni i Hercegovini, u selu Liješće gdje su, na zajedničkoj osnivačkoj skupštini, utemeljene i organizacije za općine Bosanski Brod i

¹³⁹ „Nismo za ekstremnosti“, *BL*, br. 45 (2180), 9. studenoga 1990., str. 2; „Nove stranke, Pojedinaac u prvom planu“, *BL*, br. 48 (2183), 30. studenoga 1990., str. 2; „Hrvatska narodna stranka i u Brodu“, *BL*, br. 51 (2186), 21. prosinca 1990., str. 2.

¹⁴⁰ „Iz aktivnosti HNS Slavenski Brod, Prvi ogranak HNS – u Oriovcu“, *BL*, br. 52 (2187), 28. prosinca 1990., str. 2; „Stranačke aktivnosti, Ogranak HNS-a i u Slavenskom Šamcu“, *BL*, br. 2 (2189), 11. siječnja 1991., str. 1.

¹⁴¹ „Knin, Osnovana Srpska demokratska stranka“, *Glas Slavonije* (Osijek), br. 13.742, 19. veljače 1990., str. 3.

¹⁴² „Tragom glasina, Da li je Srpska demokratska stranka registrirana u Brodu?“, *BL*, br. 35 (2170), 31. kolovoza 1990., str. 2.

¹⁴³ „Ogranak Srpske demokratske stranke u Brodu, Tu je naša domovina“, *BL*, br. 39 (2174), 28. rujna 1990., str. 2.

Odžak.¹⁴⁴ Prema političkom programu stranka se namjeravala brinuti o potrebama srpskog pučanstva, a programske temelje činili su zahtjevi za federativno uređenom Jugoslavijom, jedinstvenom JNA te uvođenjem tržišne privrede. Već samo mjesto održavanja osnivačke skupštine broskog ogranka u susjednoj Bosni i Hercegovini, koje je protumačeno zbog jeftinijeg održavanja skupštine, može se tumačiti i kao pokušaj nepriznavanja međurepubličkih granica. Naime, u Bosanskom Brodu ispred Doma sportova održan je 11. studenoga 1990. Sabor SDS-a za bosansku, ali i za slavonsku Posavinu.¹⁴⁵ Nakon održavanja ovih skupova SDS je 23. siječnja 1991. u Slavonskom Brodu održao izbornu skupštinu Općinskog odbora na kojoj su stranačkim čelnicima postali Dušan Kostadinović (predsjednik Općinskog odbora stranke), Branko Milić i Nikola Vještica (potpredsjednici) te Vojislav Goranović (tajnik).¹⁴⁶ Unatoč pomirljivim tonovima, odbacivanju ideje Krajine i priznavanju Republike Hrvatske kao svoje domovine, na skupštini je bilo i pojedinih izjava koje su se mogle protumačiti kao svojevrsna upozorenja, budući da:

„Srpski narod zna da je po broju manji od hrvatskog u Republici Hrvatskoj, ali je isto tako doprinio razvoju svoje domovine Hrvatske i ne zaslužuje da ga se smatra manjinom. (...) Na području brodske općine, istakao je Dušan Kostadinović, nije bilo nikakvih značajnijih sukoba. To je zasluga i legitimne hrvatske vlasti koja je izabrana na slobodnim izborima, ali i Srpske demokratske stranke koja je radila na smirivanju emocija srpskog naroda. Srbima ne treba nikakva nova država, (nikakva Krajina?) oni imaju svoju Republiku Hrvatsku, koju priznaju i poštuju, ali samo onoliko koliko ona priznaje srpski narod.“¹⁴⁷

Gotovo u isto vrijeme Predsjedništvo SFRJ je usvojilo Naredbu o razoružavanju tzv. nelegalnih paravojnih jedinica koja je svojom neodređenošću davala ovlasti vrhu JNA da se miješa u političke prosudbe te da obavlja poslove održavanja javnog reda i mira.¹⁴⁸ I spomenuta odluka je pridonijela porastu međunacionalnih napetosti, a tome je pogodovao i niz aktivnosti SDS-a poput javnog poziva upućenog Predsjedništvu SFRJ i jedinicama JNA da reagiraju na tome području. Unatoč izrečenom na izbornoj skupštini Općinske organizacije SDS-a Slavonski Brod, općinske organizacije SDS-a iz Bosanskog i Slavonskog Broda, Slavonske Požege i Odžaka obavijestile su 5. veljače 1991. Predsjedništvo SFRJ i SSNO o političkoj situaciji i o stupnju ugroženosti srpskog pučanstva u navedenim općinama, te su zatražili i konkretnu vojnu zaštitu vojskom i oružjem JNA. Ukoliko to ne bi bilo moguće najavili su da će biti prinuđeni da se sami brane.¹⁴⁹ U svjetlu ovih

¹⁴⁴ ISTO.

¹⁴⁵ „Sabor SDS-a“, *BL*, br. 45 (2180), 9. studenoga 1990., str. 1.

¹⁴⁶ „Za mir i suživot“, *BL*, br. 5 (2192), 1. veljače 1991., str. 2.

¹⁴⁷ ISTO.

¹⁴⁸ „Izvanredno zasjedanje Sabora Republike Hrvatske“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 38.

¹⁴⁹ „Saopštenje sa posljednje sednice glavnog odbora SDS Bosanski Brod“, *BL*, br. 8 (2195), 22. veljače 1991., str. 2; CAFUTA, *Kronologija 1990. – 1992.*, str. 30.

zahtjeva razumljivom se onda čini i odluka koju je usvojila Skupština općine Slavonski Brod, na koju se javno požalio Dušan Kostadinović, a kojom je zabranjeno zapošljavanje članova SDS-a na „vitalnim radnim mjestima“.¹⁵⁰ Bile su to samo neke od najava događaja koji će uskoro uslijediti, a o čemu će još kasnije biti govora.

Pobjeda Plave varijante (Referendum, 1991.)

Kako se približavao nadnevak održavanja referenduma lokalnu, ali i hrvatsku javnost opet su neugodno iznenadili zahtjevi upućeni iz Okučana. Naime, početkom svibnja 1991. tamošnji su srpski intelektualci uputili protest protiv referenduma zakazanog za 19. svibnja te su sunarodnjake pozvali na bojkot referenduma koji je, prema njihovom gledištu, trebala raspisati Skupština SFRJ na cijelom području SFRJ.¹⁵¹ Ujedno su dali punu podršku odluci Skupštine Srpske autonomne oblasti Krajina o raspisivanju referenduma „za prisajedinjenje Krajine Republici Srbiji“ te su pozvali srpsko pučanstvo novogradiškog kraja da se tome referendumu masovno odazove.¹⁵²

Prije održavanja referenduma održani su skupovi građana u Slavanskom Brodu, Novoj Gradiški, Vrpolju i Oriovcu gdje su općinski i stranački čelnici govorili o referendumu. Istodobno s pripremama za referendum došlo je i do velikih promjena na čelu novogradiške općinske vlade. Naime, 13. svibnja 1991. mr. Davorin Lukač (HDZ), dotadašnji predsjednik IV-a podnio je ostavku nakon što na pretposljednjoj sjednici odbornici Skupštine općine nisu prihvatili njegov izvještaj o radu, a nepovjerenje mu je već ranije izglasao i Općinski odbor njegove matične stranke. U novom izboru sučelili su se Miroslav Čupić (HDZ) i Željko Furić (HDS), a za novog predsjednika općinskog IV-a većinom glasova je izabran Miroslav Čupić.¹⁵³ Ujedno je razriješeno i Izvršno vijeće, a potom je izabran njegov novi saziv, u sastavu: Marijan Šapina (HDZ) kao potpredsjednik IV-a, te Ilija Erzić, Milan Guberović, Dario Marenčić, Marko Maričević (HDS), Vaso Miškić, Stjepan Posavčević, Željko Purgarić, Antun Radičević i Antonija Šagovac.

Bez ikakvih poteškoća referendumsko glasovanje se održalo na području općine Slavonski Brod, a unatoč pozivu okučanskih intelektualaca na bojkot, referendum je održan i na nekim neočekivanim područjima novogradiške općine. Naime, iako je bilo bojkota u zapadnom dijelu općine referendum je npr. održan u Okučanima gdje se glasovanje odvijalo u kino – dvorani, jer

¹⁵⁰ „Reagiranja, Poštovani građani Slavanskog Broda!“, *BL*, br. 40 (2175), 5. listopada 1990., str. 8.

¹⁵¹ „Protest srpskih intelektualaca iz Nove Gradiške“; „Bojkot referenduma u Hrvatskoj“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 8, 1. lipnja 1991., str. 2.

¹⁵² ISTO.

¹⁵³ „Smjena čelnika Izvršnog odbora Skupštine općine Nova Gradiška“, „Miroslav Čupić novi predsjednik“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 8, 1. lipnja 1991., str. 2; *Službeni glasnik općine Nova Gradiška* (Nova Gradiška), br. 4/91., 30. svibnja 1991., str. 1 – 2; ISTO, br. 5/91., 24. lipnja 1991., str. 12.

je rukovodstvo tamošnje okučanske Šumarije zabranilo održavanje referenduma u vlastitim prostorima, a gdje se nalazilo propisano glasačko mjesto.¹⁵⁴

U Hrvatskoj se referendumu odazvalo više od 3 milijuna građana s pravom glasa, odnosno 82,97 posto građana, a ponuđene su dvije varijante pitanja, odnosno:

1. **PLAVI LISTIĆ** – Jeste li za to da Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez s drugim republikama (prema prijedlogu Republike Hrvatske i Republike Slovenije za rješenje državne krize u SFRJ).

2. **CRVENI LISTIĆ** – Jeste li za to da Republika Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi (prema prijedlogu Republike Srbije i SR Crne Gore).

Na prvo pitanje, na plavom listiću, 94,17 posto građana Hrvatske odlučilo se za samostalnost, dok je na crvenom njih 91,97 posto bilo protiv prijedloga Republike Srbije i SR Crne Gore o ostanku u saveznoj državi.¹⁵⁵ Na brodomskom i novogradiškom području postignuti su nešto bolji rezultati od hrvatskog prosjeka budući da je tzv. plavu varijantu zaokružilo više od 95 posto glasača (Tablica VI.). Postignuti rezultati iznenadili su mnoge te je

Tablica VI.

Ukupni rezultati referenduma od 19. svibnja 1991. ¹⁵⁶						
Općina	Slavonski Brod		Nova Gradiška		Županija	Postotak
Broj glasačkih mjesta	138	-	90	-	228	-
Upisano birača	83.358	100,00 %	43.941	100,00 %	127.299	100,00 %
Glasovalo birača	75.264	90,29 %	33.415	76,05 %	108.679	85,37 %
„PLAVA“ VARIJANTA						
Jeste li za to da Republika Hrvatska kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u Savez suverenih država s drugim republikama (prema prijedlogu Republike Hrvatske i Republike Slovenije za rješenje državne krize u SFRJ)?						
Broj glasova ZA	71.582	95,11 %	31.972	95,68 %	103.554	95,28 %
Broj glasova PROTIV	2.749	3,65 %	1.076	3,22 %	3.825	3,52 %
Broj nevažećih listića	905	1,20 %	262	0,78 %	1.167	1,07 %
„CRVENA“ VARIJANTA						
Jeste li za to da Republika Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi (prema prijedlogu Republike Srbije i Socijalističke Republike Crne Gore za rješenje državne krize u SFRJ)?						
Broj glasova ZA	3.655	4,86 %	1.376	4,12 %	5.031	4,63 %
Broj glasova PROTIV	70.051	93,07 %	31.394	93,95 %	101.445	93,34 %
Broj nevažećih listića	1.528	2,03 %	558	1,67 %	2.086	1,92 %

¹⁵⁴ „Miroslav Župančić, zastupnik u Saboru“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 1, 31. listopada 1990., str. 9.

¹⁵⁵ „Na referendumu za samostalnost Hrvatske 94,17 posto građana“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 58.

¹⁵⁶ „Referendum '91., Glasovanje u općini Slavonski Brod“, *BL*, br. 21 (2208), 24. svibnja 1991., str. 1, 3 – 7; „Referendum, Za „plavu“ varijantu više od 95 %, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 8, 1. lipnja 1991., str. 1, 8 – 9.

postalo jasno da je i određen broj građana srpske narodnosti glasovao za samostalnost Hrvatske.

Tako je u obje općine iskazano veliko zadovoljstvo odzivom birača kao i postignutim rezultatima, a prema njima bilo je jasno kako je dio građana s novogradiškoga područja bojkotirao referendum, ali i da je dio građana srpske nacionalnosti glasovao za tzv. plavu varijantu.¹⁵⁷ No, bilo je i suprotnih rezultata pa su se tako mještani Novog Topolja, sela broskog Posavlja koje je većinom bilo nastanjeno srpskim pučanstvom, sa 91,80 posto glasova opredijelili za tzv. crvenu varijantu.¹⁵⁸

Nakon što su bili poznati službeni rezultati provedenog referenduma, na kojem se velika većina građana odlučila za raskid svih veza sa SFRJ, Sabor Republike Hrvatske je odabrao put državne samostalnosti koja je proglašena 25. lipnja 1991. godine.¹⁵⁹ Lokalne vlasti i dalje nastavljaju provoditi obrambene pripreme, osnivaju se odredi Narodne zaštite, a u zapadnom dijelu novogradiške općine dolazi do otvorenih sukoba. Naime, prema već ustaljenoj praksi u drugim dijelovima Hrvatske i na novogradiškom području dolazi do odmetanja dijelova teritorija koji su bili nastanjeni pretežito srpskim življem, tj. u onim naseljima gdje su imali apsolutnu ili relativnu većinu. Riječ je o nepriznavanju hrvatskog državno – pravnog poretka i legalno izabranih vlasti, a odmetanje se manifestiralo u organiziranju oružanih odreda, odnosno nepriznavanju ingerencija Ministarstva unutrašnjih poslova RH na tom području, potom blokiranju važnih cestovnih (autocesta) i željezničkih (magistralna pruga Zagreb – Beograd) prometnica itd. Osim svojevrsne enklave koju je predstavljala Stara Gradiška okružena naseljima Novi, Donji i Gornji Varoš, koja su imala uvjerljivu brojčanu nadmoć hrvatskog stanovništva nešto zapadnije te sjevernije nalazio se kompaktni teritorij, koji je vodio prema unutrašnjosti zapadne Slavonije, a gdje se nalazilo 30 naselja u kojima su građani srpske nacionalnosti i oni koji su se u popisu stanovništva izjasnili Jugoslavenima imali apsolutnu većinu. To je područje bilo isprekidano s nekoliko naselja, poput naselja Cernička Šagovina, Giletinci, Gornji Bogičevci, Novi i Gornji Varoš, u kojima je većinski udio imalo hrvatsko stanovništvo, a na spomenutom području je prebivao 11.121 građanin, odnosno 18,3 posto od cjelokupne populacije općine Nova Gradiška. Prema narodnom sastavu tu je 1991. godine živjelo 82,27 posto ili 9149 Srba i 4,68 posto (520) Jugoslavena. Hrvati su činili tek 8,02 posto (892) populacije, a ostalih je bilo 560 (5,03 %) građana. Zanimljivim se čini i podatak da je na tom ruralnom području živjelo čak gotovo tri četvrtine (72,78 %) svih građana s općinskog područja koji su se izjasnili pripadnicima srpske zajednice te treći-

¹⁵⁷ „U fokusu, I Brodani vole plavo“, „Referendum '91., Glasovanje u općini Slavonski Brod“, *BL*, br. 21 (2208), 24. svibnja 1991., str. 1, 3 – 7; „Miroslav Župančić, zastupnik u Saboru“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 1, 31. listopada 1990., str. 9.

¹⁵⁸ „Presudio joj narod“, *BL*, br. 22 (2209), 31. svibnja 1991., str. 1.

¹⁵⁹ „Hrvatska samostalna država“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 70.

na (28,89 %) "općinskih" Jugoslavena. Riječ je o naseljima: Benkovac, Bobare, Bodegraji, Cage, Čaprginci, Čovac, Donji Bogičevci, Donji Rogolji, Dubovac, Golobrdac, Gornji Rogolji, Gređani, Kosovac, Lađevac, Lještani, Mašić, Medari, Okučani, Opršinac, Poljane, Ratkovac, Sinlije, Smrtić, Stara Gradiška, Šagovina Mašička, Širinci, Šumetlica, Trnakovac, Trnava, Vrbovljani i Žuberkovac.¹⁶⁰ Kako su u slavonskobrodskoj općini postojala samo tri naselja u kojima je ova građanska populacija imala većinu razumljivo je kako je okučansko područje postalo središte odmetanja budući da na brodom području za takvo što nije postojalo uvjeta.¹⁶¹ Ovo se područje, znano i kao *Mala Vlaška* zbog većeg udjela građana iz sastava srpske etničke zajednice, odmetnulo od hrvatskog državno – pravnog poretka. Iako su još pred same izbore 1990. postupno rasle napetosti koje su, nakon iznošenja zahtjeva za formiranjem srpske općine u Okučanima te potom i za formiranjem Srpske zajednice općina, odnosno pripajanjem općini Pakrac, kulminirale otvorenim sukobom potpomognutim od strane jedinica JNA, na novogradiškom području je do sredine 1991. vladao relativan mir.

Unatoč otvorenom početku ratnih sukoba te zajedno s obrambenim pripremama koje se u početku manifestiraju u osnivanju Odreda Narodne zaštite (ONZ), obje općine pokušavaju funkcionirati koliko to prilike dopuštaju.¹⁶² Tako se i dalje obogaćuje politička scena i dolazi do osnivanja novih stranačkih ogranaka. U Slavanskom Brodu je 8. lipnja 1991. osnovan ogranak Stranke demokratske akcije (SDA) čiji je predsjednik postao Ibrahim Aliji, a 16. lipnja grad je dobio i novi ogranak HDS-a za čijeg predsjednika je izabran Mihael Blaževac.¹⁶³ Istodobno s obogaćivanjem političke scene nastavljena je kompromitacija SDS-a i njegovih čelnika. Naime, ispostavilo se da su Dušan Kostadinović, SDS i JNA naoružavali srpsko pučanstvo u slavonskobrodskoj općini pa je pokrenuta velika akcija oduzimanja ilegalnog naoružanja u naselju Bjeliš.¹⁶⁴ Politički prostor kompromitirane SDS i njezinih čelnika zauzela je nova politička stranka, odnosno Srpska narodna stranka (SNS) koja je osnovana početkom kolovoza 1991., a predsjednicom

¹⁶⁰ *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima*, sv. 3, str. 1855 – 1901.

¹⁶¹ Ježevik, Novo Topolje i Trnjani.; ISTO, sv. 5, str. 2809 – 2855.

¹⁶² Opširnije o djelovanju Narodne zaštite na području općina Slavonski Brod i Nova Gradiška: NAJMAN, POSILOVIĆ, DUJIĆ, *Narodna zaštita*, str. 111 – 120; SAMARDŽIĆ, *II. dio*, str. 14 – 26.

¹⁶³ „Identitet neosporan“, *BL*, br. 24 (2211), 14. lipnja 1991., str. 2; „Samo jedinstvom do samostalnosti“, *BL*, br. 25 (2212), 21. lipnja 1991., str. 2.

¹⁶⁴ Opširnije o akciji Bjeliš: *BL*, br. 29 (2216), 19. srpnja 1991., str. 2; „Čije je oružje“, „Kako je Dušan Kostadinović izdao Srbe“, ISTO, str. 3, 16; „Dušan Kostadinović – švercer i ratni profiter“, *BL*, br. 32 (2219), 9. kolovoza 1991., str. 3.

ogranaka je postala Nada Gavran.¹⁶⁵ U svjetlu sve jačeg pogoršavanja stanja i porasta napetosti SNS je u jednom od svojih prvih poteza nakon osnivanja uputila javni poziv svim građanima srpske narodnosti da se uključe u obranu RH i da pomognu u očuvanju mira i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske.¹⁶⁶ Upravo zbog kompromitacije SDS-a ova stranka, čiji se Inicijativni odbor sastao 5. travnja 1991. u Zagrebu, postaje legitimni predstavnik građana srpske narodnosti u Hrvatskoj.¹⁶⁷

Umjesto zaključka

Velike i radikalne društveno – političke promjene koje su koncem 80-ih godina 20. stoljeća započete u zemljama srednje i istočne Europe nisu ostale bez odjeka i u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, odnosno u njezinim republikama. Odmah po spoznaji da će zemlja krenuti u smjeru višestranačkog političkog sustava krenulo se s osnivanjem inicijativnih odbora, a čim su osigurani formalno – pravni uvjeti ti su odbori prerastali u političke stranke. Diljem Hrvatske, ali i na području općina Nova Gradiška i Slavonski Brod, utemeljen je niz ogranaka novih političkih stranaka. Osim već postojećih Saveza komunista Hrvatske i Socijalističkog saveza radnog naroda, koji se postupno transformiraju u Stranku demokratskih promjena, odnosno u Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske, na tom su području osnovani i ogranaci Hrvatske demokratske stranke, Hrvatske socijalno – liberalne stranke, Hrvatske kršćansko – demokratske stranke te Hrvatske demokratske zajednice, od kojih potonja prednjači u osnivanju podružnica i privlačenju članstva. Tako je u početnih nekoliko mjeseci 1990. osnovan niz ogranaka političkih stranaka koje su 22./23. travnja, odnosno 6./7. svibnja 1990. pristupile prvim višestranačkim (parlamentarnim i lokalnim) izborima u SR Hrvatskoj od završetka II. svjetskog rata. Stranke su na izborima nastupile uglavnom samostalno iako je SKH – SDP ustvari bio nositelj tzv. Lijevo bloka u koji su se, i na državnoj i na lokalnoj razini, uključivali SSH te manje stranke poput Saveza socijalističke omladine Hrvatske ili nekih manjih regionalnih stranaka. Na brodskom i novogradiškom području prijeizborni koalicijski savezi su bili gotovo zanemarivi iako je postojala Koalicija narodnog sporazuma koja je istaknula svoje kandidate, ali neke od stranaka KNS-a su nastupale i samostalno u pokušaju da osvoje odbornička mjesta u skupštinama općina.

Prema postignutim rezultatima, veliki uspjeh i uvjerljivu pobjedu na državnoj razini, kao i na području obje općine, ostvarila je HDZ, što su joj omogućile agresivna predizborna kampanja, velik broj stranačkih ogranaka,

¹⁶⁵ „Osnovana Srpska narodna stranka, Srbi, pridružite se“, *BL*, br. 32 (2219), 9. kolovoza 1991., str. 3.

¹⁶⁶ „Srpska narodna stranka poručuje, Uključimo se u obranu naše Domovine“, *BL*, br. 35 (2222), 30. kolovoza 1991., str. 4.

¹⁶⁷ „Izgorjela kuća Milana Đukića“, *Kronologija 1989. – 1998.*, str. 49.

članstva i simpatizera. Ovdje nije zanemariv ni kontraproduktivni učinak koji je postignut napadima pojedinih političkih stranaka na HDZ, ali i nekih ograna naka SUBNOR-a koji su tražili zabranu političkog rada HDZ-a.

Po pitanju izbornih rezultata postignutih na lokalnoj razini HDZ je vrlo uvjerljivo dobio izbore na području slavonskobrodske općine osvojivši 111 od 134 odbornička mjesta u sva tri vijeća Skupštine općine. Isto tako, i na području novogradiške općine HDZ je postigla apsolutnu pobjedu, ali s nešto slabijim rezultatima budući da je osvojila 47 od 85 skupštinskih mandata. Uvjerljive pobjede HDZ-u su omogućile formiranje cjelokupne vlasti u obje općine, odnosno izglasavanje i izbor svojih kandidata na ključne funkcije u lokalnoj samoupravi. Tako su predsjednici Skupština općine, odnosno Izvršnoga vijeća postali dr. Jozo Meter i Frano Piplović na brodskom području, a Zdravko Sokić i mr. Davorin Lukač na novogradiškom području. Ostalim političkim opcijama pripale su tek mrvice, tj. na novogradiškom području je došlo do izbora Željka Furića (HDS) na mjesto predsjednika Društveno – političkog vijeća Skupštine općine. To se vrlo vjerojatno dogodilo kako bi HDZ na taj način privukao 7 zastupnika ove stranke i donekle učvrstio ionako uvjerljivu pobjedu i premoć u Skupštini općine, a preko nje je i Koalicija narodnog sporazuma ustvari participirala u lokalnoj vlasti. Bio je to jedini poslijeizborni koalicijski potez na nivou Skupština općina budući da su sva ostala predsjednička i potpredsjednička mjesta u vijećima Skupština obje općine pripala kandidatima HDZ-a, dok je sastav Izvršnih vijeća bio nešto šarolikiji i u njima su, osim HDZ-a, bile zastupljene i druge političke stranke.

Svakako, najveće gubitnike provedenih izbora na brodskom području predstavljao je SSH koji je kandidirao 59 osoba, ali nije osvojio niti jedno odborničko mjesto u novom sazivu Skupštine općine. Na području novogradiške općine gubitnik je bio SKH – SDP. Naime, samo 5 od 85 odborničkih mjesta u Skupštini općine Nova Gradiška može se gledati kao svojevrsni izborni debakl ove stranke, a osobito uzmemo li u obzir činjenicu kako je na tome području živio i nezanemariv broj građana koji su se u posljednjem popisu stanovništva izjašnjavali kao Srbi i Jugoslaveni, a za koje se pretpostavljalo da će svoje povjerenje dati lijevoj opciji. No, izgleda da su oni svoje povjerenje i odlučili dati lijevoj opciji, ali SSH-u koji je na novogradiškom području i po broju glasova i po broju osvojenih odborničkih mjesta u Skupštini općine, uz HDZ, nakon izbora predstavljao najjaču političku stranku. Na brodskom području reformirani komunisti su osvojili puno više glasova, ali su također doživjeli uvjerljiv poraz. Naime, upravo na primjeru brodske općine pokazalo se kako je primijenjeni izborni sustav bio još jedan od uzroka slabih rezultata koje je postigao SKH – SDP. Iako je stranka na području slavonskobrodske općine osvojila 30-ak posto glasova birača, upravo u izbornom sustavu leži razlog zašto je ta stranka osvojila vrlo mali broj odborničkih mandata. Primijenjeni izborni sustav je u drugi krug vodio one kandidate koji su u prvome krugu osvojili više od 7 posto važećih glasova. Kada se u drugome krugu, u kojem je bila potrebna samo relativna većina

glasova, odlučivalo o izboru kandidata SKH – SDP je osvojio otprilike jednak broj glasova kao i u prvome krugu, ali svi ostali glasovi su se prelili u korist suprotstavljenog im kandidata HDZ-a ili KNS-a. Ujedno, razlog takvog poraza leži i u činjenici da stranka nije postavila vlastite kandidate u čak 54 ruralne izborne jedinice za Skupštinu općine Slavonski Brod pa se i to, između ostaloga, reflektiralo na postignute rezultate prema kojima su kandidati SKH – SDP na brodom području osvojili gotovo trećinu glasova biračkog tijela, ali to im je bilo dostatno tek za osvajanje 10-ak posto ili 14 odborničkih mjesta u Skupštini općine. Lošim rezultatima stranaka tzv. Lijevo bloka pogodovala je i činjenica kako se u drugome krugu uz kandidate SKH – SDP-a našlo i kandidata SSH-a pa su se glasovi potencijalnih birača lijeve opcije disperzirali između tih kandidata.

Glavnu karakteristiku prvih višestranačkih izbora na području obaju općina predstavljao je iznimno visok odziv biračkog tijela, a postignuti izborni rezultati pokazali su da je biračko tijelo bilo sklono radikalnim promjenama i za smjenu dotadašnje vlasti, koja je bila okvalificirana te unutar biračkog tijela prepoznata kao jedan od glavnih uzroka teške gospodarske situacije, porasta broja nezaposlenih, propadanja poduzeća i slično. Unatoč postojanju političkih programa stranaka koji su ukazivali na neke probleme i mogućnosti njihova rješavanja, klasični politički programi usmjereni na porast općedruštvenog dobra, podizanja životnog standarda, izgradnju komunalne i druge infrastrukture, u ovim izborima nisu imali neku značajniju ulogu. Naime, uz već navedeno tome je pogodovao i porast međunacionalnih napetosti pa su stranački programi temeljeni na hrvatskim nacionalnim osnovama diljem zemlje bilježili uvjerljive pobjede, a ustvari izborna borba se svela samo na odlučivanje između dvije opcije, ili HDZ ili SKH – SDP. Takva situacija je bila najizraženija u izbornim jedinicama s područja slavonskobrodske općine. Nadalje, izborni rezultati su potvrdili da birači potpuno podržavaju proklamiranu politiku HDZ-a kao i njegov odnos prema tada ključnom političkom pitanju, tj. odnosima u jugoslavenskoj federaciji, budući da se političko opredjeljivanje većine pučanstva izašlog na prve višestranačke izbore i referendum temeljilo na programu koji je u prvi plan postavljao položaj Hrvatske unutar SFRJ, te zahtijevao priznanje hrvatske individualnosti. Unatoč početku sukoba, blokiranju prometnica i odmetanju pojedinih dijelova Hrvatske nastanjenih pretežito srpskim pučanstvom, građani su ogromnim izlaskom na referendum o samostalnosti i suverenosti 19. svibnja 1991., kao i davanjem potpore u ogromnoj većini soluciji hrvatskih stranaka, samo dodatno potvrdili da podržavaju politiku koja se provodi. Započeti sukobi s pobunjenim građanima koje su podržavale jedinice JNA i ostali događaji, osobito u zapadnom dijelu novogradiške općine, samo su dodatno homogenizirali hrvatsko biračko tijelo da se velikom većinom opredijeli za tzv. plavu referendamsku varijantu, za samostalnu i suverenu Republiku Hrvatsku. Nije nevažno dodati i kako se i dio građana srpske nacionalnosti na novogradiškom području odlučio za davanje podrške tzv. plavoj referendamskoj varijanti, iako je u nekim mjesnim odborima došlo do bojkota i neodržavanja referenduma.

PRILOZI

Prilog br. 1

Poimenični sastav odbornika skupštinskih vijeća Skupštine općine Slavonski Brod prema stranačkoj pripadnosti, nositelji izvršne vlasti te saborski zastupnici¹⁶⁸

Vijeće udruženog rada (VUR) – 63 odbornika

HDZ (51) – Stjepan Badrov, Stjepan Balen, Ivan Barbarić, Antun Baričić, Alojz Bašić, Antun Bitunjac, Mirjana Buljan, Antun Crnac, Marija Crnomarić, Vlado Ćosić, Slavica Čičić, Ivan Dugojević, Šimo Filipović, Mara Godić, Tomislav Gregurić, Tomo Grgić, Slava Grgurević, Milan Horvatin, Antun Janković, Pavo Janković, Jakob Jarić, Nikola Jarić, Josip Jurković, Ankica Karačić, Luka Klaić, Blažan Kljajić, Ratko Lovrić, Mario Mahnić, Marko Marić, **Zvonimir Markotić (potpredsjednik)**, Željko Martinović, Zvonimir Matijević, Nenad Matković, **Josip Meter (predsjednik Skupštine općine)**, Željko Ostojić, Đurđa Peček, Milan Perković, Anto Petrović, Stjepan Pišonić, Antun Rajić, Pavo Sekulić, Marko Seletković, Ivan Siroglavić, Mato Smoljo, Stanislav Špiranović, Ivan Trgovčević, Mato Tunuković, Stjepan Vinković, Mijo Vladić, **Mato Vukelić (predsjednik)**, Jozo Zmaić.

HSS (1) – Ivo Mihić.

NK (5) – Stjepan Luketić, Stjepan Martinović, Zdravko Ostojić, Želimir Raumberger, Jozo Vragolović.

SKH-SDP (6) – Mijo Kulić, Zdravko Sauerborn, Ilija Špoljar, Vladimir Štefanek, Zlatica Topčić, Miodrag Vinčić.

Vijeće mjesnih zajednica (VMZ) – 46 odbornika

HDS (1) – Mato Grgić.

¹⁶⁸ Prilog o odborničkom sastavu skupštinskih vijeća, njihovoj stranačkoj pripadnosti (na temelju stranke ili stranaka koje su u izborima istaknule/podržale njihovu kandidaturu) kao i o nositeljima izvršne vlasti i o saborskim zastupnicima nastali su na temelju: *Službeni vjesnik općine Slavonski Brod*, br. 4/90., 28. svibnja 1990., str. 112 – 115; ISTO, br. 5/90., 18. lipnja 1990., str. 124 – 125; ISTO, br. 6/90., 16. srpnja 1990., str. 136; CAFUTA, *Kronologija 1990. – 1992.*, str. 16; „Hrvatska demokratska stranka, Izabrano rukovodstvo podružnice“, *BL*, br. 13 (2148), 30. ožujka 1990., str. 2; „Rezultati glasanja za saborska vijeća“, *BL*, br. 17 – 18 (2153), 27. travnja 1990., str. 3 – 4; „Rezultati glasanja u drugom krugu“; „Vijeće udruženog rada Sabora“, *BL*, br. 19 (2154), 11. svibnja 1990., str. 3, 4, 5; „Izabrano Izvršno vijeće općine“, *BL*, br. 23 (2158), 8. lipnja 1990., str. 4; „Izvršno vijeće Skupštine općine, Kadrovska rješenja“, *BL*, br. 26 (2161), 29. lipnja 1990., str. 4.

HDZ (38) – Antun Baričić, Jerko Božan, Ivan Cindrić, Filip Čeliković, Marijan Delić, Branko Duvnjak, Ivan Grgić, Hrvoje Hercog, Ivan Hečimović, Mirko Hrastović, Josip-Pepo Ivaniš, Tomo Janković, Stjepan Janković, **Dubravko Jošić (potpredsjednik)**, Josip Jurčević, Mato Kaluđer, Drago Katić, Franjo Kotarac, Vlatko Krznarić, Martin Luić, Luka Luketić, Marijan Matković, Milan Mijatović, Vilim Mikulić, Pavo Naletilić, Ivan Olujević, Niko Pavić, Ivan Pitlović, Antun Pišonić, **Krunoslav Štefančić (Predsjednik)**, Ivan Šebalj-Brigo, Zvonimir Štengl, Antun Štivić, Marija Valčić, Mijo Velički, Mijo Vidaković, Ivan Vučinić, Stipo Zirdum.

HSS (1) – Tomo Karavidović.

NK (1) – Slavko Marković.

SKH-SDP (5) – Željko Bošnjak, Stjepan Grgurević, Nikola Leško, Vera Stjepanović-Mrđa, Drago Vuković.

Društveno-političko vijeće (DPV) – 25 odbornika

HDZ (22) – Ivica Andrić, Petar Antunović, Božo Babić, Berislav Balen, Slavko Bilandžija, **Milan Bitunjac (potpredsjednik)**, Mato Boić, **Dragutin Čengić (predsjednik)**, Andrija Čukić, Ivan Čukušić, Predrag Filajdić, Mirko Haring, Dragutin Križanović, Serafin Logarušić, Franjo Maroević, Antun Polinčić, Ivan Previšić, Mladen Sekulić, Miroslav Skorupski, **Zdravko Sočković (potpredsjednik Skupštine općine)**, Hrvoje Solina, Tomislav Teskera.

SKH-SDP (3) – Luka Dujić, Branko Penić i Pavle Vitas.

Dr. Josip (Jozo) Meter (HDZ), predsjednik Skupštine općine, Zdravko Sočković (HDZ), potpredsjednik Skupštine općine.

Franjo Piplović (HDZ), predsjednik Izvršnog vijeća Skupštine općine. Članovi IV-a: Vladimir Abramović (SKH-SDP), mr. Mato Artuković (HDS), dr. Ivan Boras, mr. Ivan Boras (SSH), Tomo Grgić (HDZ), Zdenka Kobašlić, Ratko Lovrić (HDZ), Velimir Lovrić (potpredsjednik IV-a), Marinko Mikulić, Milomir Miladinović, prof. Nedjeljko Marko Pandžić (HDS), Krešimir Rudec (potpredsjednik IV-a), Mirko Tomac.

Saborski zastupnici (7): Antun Babić (HDZ) u Vijeću općina, Ante Klarić (HDZ) i Milan Tapalović (HDZ) u Društveno-političkom vijeću, dr. Zdenko Knežević (HDZ), Ante Lasić (HDZ) i Branko Janković (HDZ) u Vijeću udruženog rada Sabora SR Hrvatske te Ante Prkačin (HDS) kao zastupnik regije.

Prilog br. 2

DPV (II) – I. krug	Br. glasova	Postotak	VUR (Drvo, šuma)–I. krug	Br. glasova	Postotak
Upisano birača	40.316	100,00 %	Upisano birača	8.820	100,00 %
Izašlo birača	35.364	87,72 %	Izašlo birača	6.869	77,88 %
Ante Klarić (HDZ)	19.470	55,06 %	Branko Janković (HDZ)	3.605	52,48 %
Mihael Blaževac (HDS)	5.646	15,97 %	Ivan Novaković (SKH-SDP)	1.597	23,25 %
VUR (Metali) – I. krug	Br. glasova	Postotak	Rezultati izbora za Sabor SR Hrvatske ¹⁶⁹ u općini Slavonski Brod		
Upisano birača	11.595	100,00 %			
Izašlo birača	8.884	76,62 %			
Ante Lasić (HDZ)	5.159	58,07 %	I. krug	22. i 23. travnja 1990.	
Ivan Milas (SKH-SDP)	2.222	25,01 %	II. krug	6. i 7. svibnja 1990.	
VOP – I. krug	Br. glasova	Postotak	VOP – II. krug	Br. glasova	Postotak
Upisano birača	79.762	100,00 %	Upisano birača	80.264	100,00 %
Izašlo birača	67.955	85,20 %	Izašlo birača	56.343	70,20 %
Antun Babić (HDZ)	33.787	49,72 %	Antun Babić (HDZ)	33.053	58,66 %
Mladen Poštenjak (HDS)	11.703	17,22 %	Mladen Poštenjak (HDS)	6.997	12,42 %
Mirko Šetina (SKH-SDP)	13.879	20,42 %	Mirko Šetina (SKH-SDP)	15.133	26,86 %
DPV (I) – I. krug	Br. glasova	Postotak	DPV (I) – II. krug	Br. glasova	Postotak
Upisano birača	39.377	100,00 %	Upisano birača	40.012	100,00 %
Izašlo birača	32.666	82,96 %	Izašlo birača	26.957	67,37 %
Petar Katalinić (HDS)	5.795	17,74 %	Petar Katalinić (HDS)	2.972	11,02 %
Antun Milović (SKH-SDP)	10.738	32,87 %	Antun Milović (SKH-SDP)	10.245	38,00 %
Milan Tapalović (HDZ)	12.609	38,60 %	Milan Tapalović (HDZ)	13.211	49,01 %
VUR (Ostali) – I. krug	Br. glasova	Postotak	VUR (Ostali) – II. krug	Br. glasova	Postotak
Upisano birača	13.573	100,00 %	Upisano birača	13.597	100,00 %
Izašlo birača	10.901	80,31 %	Izašlo birača	9.703	71,36 %
Željko Blažević (HDS)	1.888	17,32 %	Željko Blažević (HDS)	1.631	16,81 %
Zdenko Knežević (HDZ)	3.837	35,20 %	Zdenko Knežević (HDZ)	4.302	44,34 %
Ivica Miletić (SKH-SDP)	2.631	24,14 %	Ivica Miletić (SKH-SDP)	3.572	36,81 %

Prilog br. 3

Poimenični sastav odbornika skupštinskih vijeća Skupštine općine Nova Gradiška prema stranačkoj pripadnosti, nositelji izvršne vlasti i saborski zastupnici¹⁷⁰

¹⁶⁹ BL, br. 17 – 18 (2153), 27. travnja 1990., str. 1, 3 – 6; ISTO, br. 19 (2154), 11. svibnja 1990., str. 1, 3 – 5; KASAPOVIĆ, *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*, Zagreb, 1993., str. 120.

¹⁷⁰ Prilog o odborničkom sastavu skupštinskih vijeća, njihovoj stranačkoj pripadnosti (na temelju stranke ili stranaka koje su u izborima istaknule/podržale njihovu kandidaturu) kao i o nositeljima izvršne vlasti i o saborskim zastupnicima nastali su na temelju: *Službeni glasnik općine Nova Gradiška*, br. 5/90., 28. svibnja 1990., str. 4, 6; ISTO, br. 4/91., 30. svibnja 1991., str. 1 – 2; ISTO, br. 5/91., 24. lipnja 1991., str. 12; „Vijeće udruženog rada, Ivan Babić, 143. izborna jedinica ind. poljopr.“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 280, 20. travnja 1990., str. 7; „Odbornici vijeća Skupštine općine“, ISTO, br. 281, 27. travnja 1990., str. 2 – 3; „Nevolje politike odgađaju blagostanje“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 1, 31. listopada 1990., str. 2; „Novinska anketa Novogradiškog glasnika“, ISTO, str. 4; „Novogradiški „liberali“ proslavili godišnjicu“, ISTO, br. 6, 28. ožujka 1991., str. 5; „Smjena člника Izvršnog odbora Skupštine općine Nova Gradiška“, „Miroslav Čupić novi predsjednik“, ISTO, br. 8, 1. lipnja 1991., str. 2.

Vijeće udruženog rada (VUR) – 35 odbornika

HDS (4) – Dragutin Čančar, Milan Marković, Zlatko Poturica, Ivan Rakonić.

HDS/HKDS/HSLs (1) – Božidar Stepić.

HDZ (17) – **Krešimir Alasić (predsjednik)**, Drago Babić, Ivan Bertović, Antun Brozović, Ivan Ferić, Jelena Funes, Ivan Jurić, Miroslav Krstanac, Ivan Magdić, Željko Matošević, Mario Mrnjec, Ivan Oštrić, Stjepan Pohl, **Milan Prpić (potpredsjednik)**, Marija Sokić, Antun Štivić, Luka Zec.

HKDS (2) – Kata Novoselac, Vinko Štivičić.

NK (5) – Antun Juranić, Borislav Juranović, Antun Lalić, Ivan Ljubičić, Ivan Prgić.

SKH-SDP (4) – Gojko Dabić, Mirko Golovrški, Tihomir Pajalić, Srećko Pavlović.

SSH (2) – Radojica Dakić, Milan Trifunović.

Vijeće mjesnih zajednica (VMZ) – 39 odbornika

HDS (2) – Marko Maričević, Zdravko Šimunović.

HDZ (23) – Josip Bakunić, Vlado Barun, Željko Bigović, Josip Brekalo, **Miroslav Čupić (potpredsjednik)**, Zdravko Dokuzović, Alojz Jakirčević, Ivan Josipović, Krešimir Kastmiller, Stjepan Klarić, Ante Krolo, Ivan Kulušić, **Ivan Lekić (potpredsjednik Skupštine općine)**, Stjepan Milak, Ivan Pišonić, Milan Rajković, Slavko Ribarić, Branko Rizvić, **Alojz Sokić (predsjednik)**, **Zdravko Sokić (predsjednik Skupštine općine)**, Petar Strinavić, Stanislav Tomašić, Ivan Žalac.

HKDS (3) – Josip Gazić, Vlado Ivković, Mato Španić.

SKH-SDP (1) – Mihajlo Rapaić.

SSH (10) – Branko Abramović, Čedomir Dabić, Dušan Novaković, Milan Pavlović, Pero Počuča, Dragutin Šneler, Milan Šučurović, Mihajlo Trifunović, Ivan de Villa, Nedjeljko Zdjelarić.

Društveno-političko vijeće (DPV) – 11 odbornika

HDS (1) – **Željko Furić (predsjednik)**.

HDZ (7) – Milan Babić, Branko Biondić, Bernard Dosegović, Stjepan Mičević, Mato Modrić, **Marijan Šapina (potpredsjednik)**, Marijan Štefanac.

SSH (3) – Ilija Lončar, Mirko Matokanović, Vaso Ostrolučanin.

Zdravko Sokić (HDZ), predsjednik Skupštine općine, Ivan Lekić (HDZ), potpredsjednik Skupštine općine.

Mr. Davorin Lukač (HDZ), predsjednik Izvršnog vijeća Skupštine općine. Članovi IV-a: Drago Babić (HDZ), Ludmila Brdarić, Alojz Dubiel (HDZ), dr. Stjepan Erpačić (HDS-KNS), dr. Igor Ferenčina (HKDS-KNS), Zdenko Kurjaković i Antun Lukačević.

Prilog br. 4

DPV – I. krug	Br. glasova	Postotak	DPV – II. krug	Br. glasova	Postotak
Upisano birača	43.522	100,00 %	Upisano birača	43.522	100,00 %
Izašlo birača	39.592	90,97 %	Izašlo birača	36.499	83,86 %
Milan Drageljević (SKH-SDP)	10.571	26,70 %	Milan Drageljević (SKH-SDP)	11.369	31,14 %
Alojz Dubiel (HDZ)	19.202	48,50 %	Alojz Dubiel (HDZ)	24.491	67,10 %
Igor Ferenčina (KNS)	5.701	14,40 %	Igor Ferenčina		%
Branko Mlinac (SSH)	911	2,30 %	Rezultati izbora za Sabor SR Hrvatske u općini Nova Gradiška¹⁷¹		
Ivan Povh (SSH)	1.148	2,90 %			
Vojislav Vujisić (NK)	475	1,20 %	I. krug 22. i 23. travnja 1990.	II. krug 6. i 7. svibnja 1990	
VOP – I. krug	Br. glasova	Postotak	VOP – II. krug	Br. glasova	Postotak
Upisano birača	43.522	100,00 %	Upisano birača	43.522	100,00 %
Izašlo birača	39.589	90,96 %	Izašlo birača		%
Mirko Babić (SSH)	7.759	19,60 %	Mirko Babić (SSH)		%
Stjepan Erpačić (KNS)	8.789	22,20 %	Stjepan Erpačić (KNS)		%
Leonardo Stazić (SSH)	5.542	14,00 %	Leonardo Stazić (SSH)		%
Miroslav Župančić (HDZ)	15.752	39,80 %	Miroslav Župančić (HDZ)		63,50 %
VUR – I. krug	Br. glasova	Postotak	VUR – II. krug	Br. glasova	Postotak
Upisano birača		100,00 %	Upisano birača		100,00 %
Izašlo birača	11.106	%	Izašlo birača		%
Dubravko Brnčić (NK)	489	4,40 %	-	-	-
Josip Butković (NK)	700	6,30 %	-	-	-
Ljubica Hanak (NK)	422	3,80 %	-	-	-
Slavko Jelinić (SSH)	1.166	10,50 %	Slavko Jelinić (SSH)		%
Mijo Šagovac (NK)	655	5,90 %	-	-	-
Ninko Vučković (SSH)	2.265	20,40 %	Ninko Vučković (SSH)		%
Vjekoslav Žugaj (KNS)	5.009	45,10 %	Vjekoslav Žugaj (KNS)		%

¹⁷¹ S obzirom da su 27. travnja 1990. prestale izlaziti *NG novine*, a *Novogradiški glasnik* se javlja 31. listopada niti uz najveće napore nisam uspio rekonstruirati broj glasova koje su kandidati osvojili u drugom izbornom krugu. Dio rezultata i imena pobjednika dobiveni su neizravno preko drugih glasila ili objavljene literature, i to prema: „Odbornici vijeća Skupštine općine“, „U drugi krug“, *NG novine* (Nova Gradiška), br. 281, 27. travnja 1990., str. 2 – 3; „Nevolje politike odgađaju blagostanje“, *Novogradiški glasnik* (Nova Gradiška), br. 1, 31. listopada 1990., str. 2; „Novinska anketa Novogradiškog glasnika“, ISTO, str. 4; „Novogradiški „liberali“ proslavili godišnjicu“, ISTO, br. 6, 28. ožujka 1991., str. 5; KASAPOVIĆ, *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*, Zagreb, 1993., str. 120; *Hrvatska u izborima '90.*, str. 208 – 215.

13. svibnja 1991. dotadašnjem sazivu Izvršnog vijeća iskazano je nepovjerenje te ono djeluje u novom sastavu: Miroslav Čupić (HDZ) kao predsjednik IV-a SO. Članovi su: Ilija Eržić, Milan Guberović, Dario Marenčić (NK), Marko Maričević (HDS), Vaso Miškić, Stjepan Posavčević (HKDS), Željko Purgarić, Antun Radičević, Antonija Šagovac (HSL, HDS, HKDS) te Marijan Šapina (HDZ, potpredsjednik IV-a).

Saborski zastupnici (4): Miroslav Župančić (HDZ) u Vijeću općina, Alojz Dubiel (HDZ) u Društveno-političkom vijeću, Vjekoslav Žugaj (HSL-KNS) u Vijeću udruženog rada te Ivan Babić (HDZ) kao zastupnik regije u Saboru SR Hrvatske.

Popis kratica

BL	– Brodski list
CZ	– Civilna zaštita
DPV	– Društveno – političko vijeće
HDS	– Hrvatska demokratska stranka
HDZ	– Hrvatska demokratska zajednica
HKDS	– Hrvatska kršćansko – demokratska stranka
HNS	– Hrvatska narodna stranka
HSL	– Hrvatski socijalno – liberalni savez (stranka)
HSS	– Hrvatska seljačka stranka
HV	– Hrvatska vojska
IO	– Izvršni odbor
IV	– Izvršno vijeće
JL	– Jutarnji list
JNA	– Jugoslavenska narodna armija
KNS	– Koalicija narodnog sporazuma
KO	– Kontraobavještajna služba
KŠ	– Krizni štab
MUP	– Ministarstvo unutrašnjih poslova
NK	– Nezavisni kandidat
NZ	– Narodna zaštita
OIK	– Općinska izborna komisija
ONZ	– Odredi narodne zaštite
OO	– Općinski odbor
PH	– Posavska Hrvatska
PSFRJ	– Predsjedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

- PSRH – Predsjedništvo Socijalističke Republike Hrvatske
RH – Republika Hrvatska
RIV – Republičko izvršno vijeće
SDA – Stranka demokratske akcije
SDH – Socijaldemokratska stranka Hrvatske
SDS – Srpska demokratska stranka
SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIV – Savezno izvršno vijeće
SK(J) – Savez komunista (Jugoslavije)
SK(H) – Savez komunista (Hrvatske)
SKH – SDP – Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena
SNS – Srpska demokratska stranka
SO – Skupština općine
SR – Socijalistička Republika
SR BiH – Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
SRH – Socijalistička Republika Hrvatska
SRSI – Socijalistička Republika Slovenija
SRSr – Socijalistička Republika Srbija
SS – *Scrinia Slavonica*
SSH – Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske
SSNO – Savezni sekretarijat za narodnu obranu
SSOH – Savez socijalističke omladine Hrvatske
SSRN – Socijalistički savez radnog naroda
SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
SUBNOR – Savezno udruženje boraca narodno – oslobodilačkog rata
TANG – Tvornica alata Nova Gradiška
TO – Teritorijalna obrana
VMZ – Vijeće mjesnih zajednica
VOP – Vijeće općina
VUR – Vijeće udruženog rada
ZNG – Zbor narodne garde

Summary

DEMOCRATIC CHANGES, POLITICAL PLURALISM, AND ELECTIONS IN THE BROD-POSAVLJE COUNTY AREA FROM 1990 TO 1993 (PART ONE)

On the basis of published documents, newspaper articles, party-issued publications and other literature the authors of this paper address the issue of democratic changes, of the introduction of a multiparty political system, elections and the election results in the Brod-Posavina County between 1990 and 1993. Namely, prior to the constitution of counties as forms of local self-government in the Republic of Croatia towards the end of 1992, the territory of the then Socialist Republic of Croatia used to be divided in municipalities. This area comprised the municipalities of Slavonski Brod and Nova Gradiška, which, following the aforementioned reforms of the local administration and self-administration, merged into a single territorial-administrative unit, the Brod-Posavina County. The paper consists of two parts and charts the political changes ending with elections for the House of Counties to the Parliament of the Republic of Croatia and the local elections of February 7th, 1993.

The first part of the paper addresses the transformation of the political realm, the emergence of the first political parties and their functioning in the multiparty political system. This system used to be a completely unfamiliar concept in the whole of Socialist Federalist Republic of Yugoslavia and the Socialist Republic of Croatia from the end of the Second World War. The major portion of the paper is dedicated to the first multiparty elections held in two election rounds on April 22nd/23rd 1990 and May 6th/7th 1990, i.e. to political changes and election results in the municipalities of Nova Gradiška and Slavonski Brod. In the parliamentary and local elections the Croatian Democratic Union (HDZ) won a landslide victory and thus it alone formed the entire administration in both municipalities. Further, a part of the paper concerns the Referendum on Independence of May 19th, 1991 and the results thereof, which concludes this part of the paper.

The attachment lists members of municipal councils in both municipalities as per their party membership, representatives of executive power and members of parliament who won their mandates in that area. The paper also provides insight into voting figures regarding the elections for representatives to the Parliament as well as the distribution of votes as per individual members who ran in the elections.

(prijevod sažetka: Gabrijela Buljan)

Key words: Republic of Croatia, Brod-Posavina County, Slavonski Brod, Nova Gradiška, democratic changes, political pluralism, political parties, parliamentary and local elections.